

Tartu Ülikool
Maailma keelte ja kultuuride instituut

Laura Pihlik

UDMURDI LUULETAJA AŠALTŠI OKI LUULETUSE „ЦЮПЕС ДУРЫН“ („TEE ÄÄRES“)
VENEKEELSETE TÕLGETE VÕRDLUS

Magistritöö

Juhendajad:

Maria-Kristiina Lotman, PhD

Nikolay Kuznetsov, PhD

Tartu

2026

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. AŠALTŠI OKI JA LUULETUS „СЮПЕС ДУРЫН“	6
1.1 Akilina Vekšina ja Ašaltši Oki	6
1.2 Ašaltši Oki looming.....	7
1.3 Ašaltši Oki loomingu tõlkimine ja tõlkijad	9
1.4 Vene ja udmurdi keele grammatilistest erinevustest	11
1.5 Luuletõlke eripäradest	12
2. LUULETUSE „СЮПЕС ДУРЫН“ JA SELLE NELJA TÕLKE ANALÜÜS.....	14
2.1 Meetod	14
2.2 Ašaltši Oki „Сюпес дурын“	15
2.2.1 Taust ja tõlgendamisvõimalused.....	16
2.2.2 Vormianalüüs.....	18
2.2.3 Sisuanalüüs	19
2.3 Kuzebai Gerdi tõlge „У дороги“	21
2.3.1 Vormianalüüs.....	22
2.3.2 Sisuanalüüs	23
2.4 Semjon Olenderi tõlge „У дороги“	27
2.4.1 Vormianalüüs.....	28
2.4.2 Sisuanalüüs	29
2.5 Gleb Pagirevi tõlge „Береза“	32
2.5.1 Vormianalüüs.....	33
2.5.2 Sisuanalüüs	34
2.6 Aleksei Smolnikovi tõlge „У дороги“	37
2.6.1 Vormianalüüs.....	38
2.6.2 Sisuanalüüs	39
2.7 Nelja tõlke ja lähteteksti võrdlus	41
KOKKUVÕTE	45
KIRJANDUS	47
SUMMARY	50
Lisa 1. Arvo Valtoni tõlge luuletusest „Сюпес дурын“	52

Siinse magistritöö eesmärgiks oli selgitada välja, kuidas on tõlkijate valikute tõttu muutunud luuletuse „Сюрес дурын“ tähendus ja struktuur selle neljas venekeelses tõlkes. Selleks analüüsiti kõigi viie teksti sisu- ja väljendusplaani ning leiti, et üheski tõlkes pole edasi antud kõiki lähteteksti omapärasid. Mõni tõlkija on keskendunud rohkem tähenduslikule poolele, mõni struktuurile, mõni on tähtsamaks pidanud meetrumit, mõni kõlakordusi. Kuigi tõlkijate hulgas oli ka neid, kes ei rääkinud udmurdi keelt emakeelena, ei saa öelda, et nemad lähtetekstist rohkem eemaldunud oleksid. Tundub, et aspektid, millele tõlkijad keskendusid, muutusid pigem vastavalt ajale, mil tõlge tehtud oli.

luuletõlge, tõlgete võrdlus, Ašaltši Oki, udmurdi luule

SISSEJUHATUS

Ašaltši Oki (1898–1973) oli esimene udmurdi naisluuletaja. Kuigi perioodist, mil ta loominguliselt aktiivne oli, on möödunud juba sajand, on tema luuletused udmurtide seas tänapäevani väga tuntud. Oki loomingu juured on udmurdi rahvaluules, mistõttu iseloomustab seda näiline lihtsus ja rahvapärasus, kuid samas on ta esimene, kes julges nii avalikult kirjutada udmurdi naiste eluraskustest ja muredest. Traditsioonide kohtumine kaasaegsete ideedega on see, mis teeb tema luule eriliseks ja aegadeüleseks. (Domokos 2004: 1–2; Vassiljev 2012: 116; Toulouze 2025: 21)

Oki esimene ja ainus luulekogu „Сюрес дурын“ („Tee ääres“) ilmus 1925. aastal. Juba kolm aastat hiljem ilmus sellest venekeelne tõlge ning 20. sajandi keskpaigast kuni 80-ndate aastateni avaldati Oki luuletustest mitmeid tõlkeid erinevatest luuletõlke antoloogiates (vt nt Gavrilov 1957; Bogomolova 1974; Škljajev 1989). Ta ei olnud aga ainus, kelle loomingust tol ajal palju tõlkeid ilmus, see oli omane ka teistele tuntud luuletajatele, sest tõlked vene keelde aitasid kaasa laiema tähelepanu pälvimisele. Kuna oluline oli tõlgete arv, muutus nende kvaliteet sageli teisejärguliseks. Samuti juhtus, et tõlke autoriteks olid inimesed, kes võib-olla ei osanudki üldse udmurdi keelt. Selle tulemusena võib Oki loomingut käsitlevates artiklites kohata märkusi seniste tõlgete kvaliteedi kohta või on artikli autorid otsustanud ise uue tõlke luua.

Üks Oki kuulsamaid, rahvapärasemaid ja ühtlasi tõlgitumaid luuletusi on kogumiku „Сюрес дурын“ nimiluuletus. 20. sajandi jooksul tõlgiti seda luuletust vene keelde vähemalt neljal korral, kui reaalsed tõlked välja arvata. Esimese tõlke avaldas Kuzebai Gerd 1928. aasta tõlkekogumikus ning järgnevatel kümnenditel ilmusid sellest erinevates antoloogiates tõlked veel Semjon Olenderilt, Gleb Pagirevilt ja Aleksei Smolnikovilt (Oki 1998: 39–45). Kuigi luuletusest „Сюрес дурын“ on ilmunud mitu väiksemat uurimust ning Ašaltši Oki looming laiemalt on alates 1950-ndatest kuni tänapäevani udmurdi kirjandusteadlaste hulgas pideva tähelepanu all olnud, pole konkreetselt sellest luuletusest ega selle tõlgetest ilmunud ühtegi analüüsi, mis ei keskenduks ühele kitsale (enamasti tõlgenduslikule) aspektile.

Nii erinevates artiklites kui monograafiates küll mainitakse erinevaid tõlkeprobleeme ja luuletusele omaseid jooni, kuid põhjalikku analüüsi pole siinse töö autorile teadaolevalt veel tehtud. See oleks aga vajalik kinnitamaks, kas mainitud probleemid on üldse reaalsed, mis annaks hea

aluse edaspidisteks, laiimateks analüüsideks. Sellest tuleneb ka siinse uurimuse eesmärk, milleks on selgitada välja, kuidas on tõlkijate valikute tõttu muutunud lähteteksti „Сюрес дурын“ tähendus ja struktuur sihttekstides. Selleks otsitakse vastust järgnevatele uurimisküsimustele:

1. Mille poolest erineb sihttekstide väljendusplaan lähteteksti omast?
2. Mille poolest erineb sihttekstide sisuplaan lähteteksti omast?

Magistritöö esimeses osas antakse ülevaade Ašaltši Oki elust ja loomingust, mis ei pruugi eesti lugejale tuttav olla, kuid on vajalik hilisema luuleanalüüsi mõistmiseks. Lisaks tutvustatakse analüüsitavate tõlgete autoreid, kirjeldatakse lühidalt udmurdi ja vene keele grammatilisi erinevusi ning tuuakse välja luuletõlke teooria põhilisemad lähtepunktid. Töö teises osas analüüsitakse kõigepealt lähteteksti, keskendudes selle rahvaluuleliste aspektidele. Sellele järgneb nelja tõlke analüüs, mis on jaotatud eraldi sisu- ja väljendusplaani analüüsiks. Töö lõpus võrreldakse lähteteksti taustal omavahel kõiki nelja tõlget.

1. AŠALTŠI OKI JA LUULETUS „СЮРЕС ДУРЫН“

1.1 Akilina Vekšina ja Ašaltši Oki

Ašaltši Oki, kodanikunimega Akilina Vekšina, sündis 1898. aastal Udmurdimaal Uskõ külas. Pärast Karlõgani kooli lõpetamist astus ta 1914. aastal õpetajate seminari ning temast sai algklasside õpetaja. Sel ajal kohtus ta esimest korda udmurdi kirjaniku Kuzebai Gerdiga ning alustas oma esimeste loominguliste katsetustega. 1919. aastal astus ta Kaasani ülikooli ning alustas umbes aasta pärast meditsiinosakonnas silmaarstiks õppimist. Õpingute ajal ilmusid tema luuletused esimest korda trükis, esialgu ajakirjas Виль Синь (Uus Vaade), hiljem saatis ta oma töid ka teistele ajalehtedele, näiteks Гудыри (Кõу). Loomingut avaldas ta alati pseudonüümi Ašaltši Oki all ja paljud udmurdi kirjandusteadlased teevad neil kahel nimel tänini ranget vahet: Akilina Vekšinat kasutatakse siis, kui räägitakse temast kui silmaarstist, Ašaltši Okid ainult seoses kirjandusega. *ашальчи* tähistab udmurdi keeles põllulille, Oki on nime Akilina udmurdipärane variant. (Jermolajev 1998: 3–6; Toulouze 1999: 2–3; Vassiljev 2012: 109; Fjodorova 2014: 374)

Kuzebai Gerdil oli Ašaltši Oki loomingule suur mõju. Just tema õhutusel ja eestvedamisel alustaski Oki oma esimese luulekogu koostamisega. 1925. aastal lõpetas ta ülikooli ning samal aastal ilmus 37 luuletusest koosnev kogumik „Сюрес дурын“ („Tee ääres“). Gerd aga mitte ainult ei innustanud alustavat luuletajat oma loomingut avaldama, vaid andis talle ka nõu ning toimetas tema tekste. Arhiivimaterjalide järgi on näha, et ajakirjades ning esimeses kogumikus ilmunud tekstid on mõneti üsna erinevad ning kirjandusteadlased oletavad, et neid on muudetud Gerdi soovitude järgi. Lisaks sellele, et Gerd tegeles Oki esimese luulekogu väljaandmisega, tõlkis ta kogumiku ka vene keelde ning avaldas selle 1928. aastal pealkirjaga „О чем поет вотячка“ („Millest laulab votjakitar“). (Vassiljev 2012: 109; Fjodorova 2014: 377)

„Сюрес дурын“ jäi Oki esimeseks ja ühtlasi viimaseks luulekoguks. Pärast ülikooli lõpetamist ta abiellus ning töötas Udmurdimaal silmaarstina, kuni ta 1933. aastal arreteeriti, süüdistatuna osalemises kontrrevolutsioonilises organisatsioonis SOFIN (*союз освобождения финских народностей* ehk soome rahvaste vabastamise liit). Tolleaegsed julgeolekuasutused nimetasid seda kontrrevolutsiooniliseks, natsionalistlikuks ja terroristlikuks liikumiseks, mille eesmärk olevat olnud soome-ugri alade eraldamine Nõukogude Liidust, et luua seejärel Soome

protektoraadi all oma riik. Liikumise juhiks peeti Kuzebai Gerdi. SOFIN-i süüasi mõeldi välja selleks, et hävitada igasugune soome-ugri rahvaste eneseteadvus, mis eelneva paarikümne aasta jooksul tekkida oli jõudnud. Paljud soome-ugri haritlased ja kirjanikud arreteeriti ning hukati või saadeti sunnitöölaagrisse. Akilina Vekšina pääses süüdistusest eluga, ta arreteeriti aga 1937. aastal uuesti ning pärast poolt aastat vangishoidmist saadeti ta arstina II maailmasõja rindele. Ta rehabiliteeriti 1956. aastal. Pärast arreteerimisi ning II maailmasõda ei avaldanud ta enam ühtegi luuletust. Ajakirjades ilmus küll paar lastejuttu ning ta tegeles ka tõlkimisega, aga kogu ülejäänud elu pühendas ta silmaarst tööle. Akilina Vekšina suri 1973. aastal Udmurdimaal. (Kulikov 1997: 7; Jermolajev 1998: 11–19; Fjodorova 2009: 119–120; Vassiljev 2012: 109)

1.2 Ašaltši Oki looming

Kuigi Oki oli loominguliselt aktiivne kõigest 9 aastat, on ta luuletused udmurtide seas tänapäevani väga tuntud (Domokos 2004: 1–2). Selle üheks põhjuseks võib pidada Oki loomingu rahvapärasust ning otsest seotust udmurdi rahvaluulega, mida rõhutavad paljud kirjandusuurijad (vt nt Vassiljev 2012: 111; Snigireva & Sozina 2016: 551; Vladõkina 2017). Mitme luuletuse põhjalikumast analüüsist on selgunud, kuidas viiteid folkloorile leidub ka kõige pisemates üksikasjades. Oki loomingus võib muidugi näha ka laiemat rahvaluulelist tausta, mille elemente võiks siduda nii vene kui ka teiste rahvaste folklooriga, kuid midagi on Oki loomingus sellist, mis paigutab ta kindlalt udmurdi traditsiooni, olgu selle põhjuseks mõne sümboli kasutamine või laiem maailma mõtestamise viis. (Pantelejeva 2016: 210–201; Vladõkina 2017: 75–76) Roza Jašina (1984: 26) väidab lausa, et Oki luules ei ole kunagi esil autori enda filosoofilised vaated, vaid tema loomingus väljendatavate moraalsete ja kunstiliste ideede aluseks on alati rahvaluule, mille ta lihtsalt kaasaegsesse vormi paigutab.

See aga ei tähenda, et Oki luule ainult udmurte kõnetaks ning ainult neile arusaadav oleks. Vastupidi, Oki mõistmiseks ei pea udmurdi rahvaluulet sügavuti tundma. Tema loomingu tõlgendus on läbi aja muutunud ning tänapäeval võib seda käsitleda ka läbi selliste vaatepunktide, mida vähemalt Oki enda eluajal veel ei eksisteerinud, nagu näiteks ökokriitika (Toulouze

2025: 27). Samas on näiteks selliseid kirjandusteadlasi, kes paigutavad Oki luule hoopis vene kirjanduse konteksti ning tõlgendavad tema loomingut läbi selle (vt nt Serova 2013). Erinevalt oma kaasaegsetest, kes kirjutasi ajastu iseloomust tulenevalt palju poliitilist luulet, hoidis Oki sellest eemale. See tõi talle küll palju probleeme ning oli üks ta arreteerimise põhjusi, kuid just seetõttu on ta looming püsinud ajastuülene ja aegumatu. (Vassiljev 2012: 116; Toulouze 2025: 21)

Veel üks väga oluline aspekt, mis Oki loomingut iseloomustab, on see, et ta oli esimene udmurdi naisluuletaja. Udmurdi naiste saatus ning nende tunde- ja mõttemaailma edasiandmine moodustab tema loomingust suurema osa. Udmurdi naistele ei olnud kohane, võiks isegi öelda lubatud oma tundeid ega mõtteid väljendada, Oki annab neile oma luules esimest korda hääle. (Domokos 2004: 1–2; Pantelejeva 2016: 12; Toulouze 2025: 20) Ta tegi seda enamasti aga isiklikku vaatepunkti vältides, kasutades luuletustes näiteks ainsuse teise isiku vormi või umbisikulist tegumoodi (Serova 2013). Ka neis luuletustes, kus Oki ainsuse esimese isiku vormi kasutab, on ta üritanud seda mitte eriti rõhutada ning siduda isiklikud kogemused laiemas kontekstiga. Teisest küljest on seda väga tähtsaks peetud, et Oki luuletuste puhul tekkis esimest korda olukord, kus 'mina' võis tähistada ka naist (Fjodorova jt 1999: 7).

Kuzebai Gerd on ka öelnud, et „Ašaltši Oki ei kirjuta ainult endast, ta kirjutab kõikidest udmurdi naistest“¹. (Jermolajev 1998: 6) Kirjandusteadlased on teda väga palju võrrelnud Anna Ahmatovaga, tõmmates paralleele nii nende loominguga kui elusaatuse vahele (vt nt Vassiljev 2012: 10; Snigireva & Sozina 2016: 547; Fjodorova & Šibanov 2022: 3111). Ašaltši Oki mõju on olnud nii suur ja kaugeleulatuv, et ka tänapäeva udmurdi naisluulest leiab tema loomingule selgeid viiteid (Pantelejeva 2016: 12).

¹ *vn Ашалъчи Оки пишет не только о себе – она пишет о всех удмуртских женщинах.*

1.3 Ašaltši Oki loomingu tõlkimine ja tõlkijad

Ašaltši Oki luuletusi on tõlgitud paljudesse keeltesse, sealhulgas näiteks ungari, eesti, soome, komi, mari, tatari, baškiiri, poola ja prantsuse keelde (Fjodorova 2014: 373; SUKK 2024: 39–52). Kõige rohkem tõlkeid on ilmunud aga siiski vene keeles, paljusid tema luuletusi on eri aegadel ka mitu korda tõlgitud (vt nt Oki 1998). Esimesed tõlked Oki loomingust ilmusid juba kolm aastat pärast esimese luulekogu avaldamist, kui 1928. aastal anti Kuzebai Gerdi tõlkes välja venekeelne kogumik „О чем поет вотячка“ („Millest laulab votjakitar“) (Oki 1928). Tõlkimise ajendiks võis olla see, et Gerd oli väga mures, et isegi kaks aastat pärast udmurdikeelse kogumiku ilmumist polnud sellel veel mingisugust retseptiooni (Gerd 1997: 311; Kamitova 2015: 70). Oki luulekogu vene keelde tõlkimine lõi esiteks võimaluse suurema lugejaskonna jaoks, kuid täitis ka suuremat eesmärki. 1920-ndatel sõnastas Gerd põhimõtte, millest lähtuti veel ka 20. sajandi keskpaigas: „Endast maailmale teada anda.“² Gerdi eesmärk oli udmurdi kirjandusele teiste Nõukogude Liidu rahvaste kirjanduse hulgas koht leida ning selleks oli vaja võimalikult palju venekeelseid tõlkeid. (Pantelejeva 2016: 206–211)

Vahemikus 1948–1985 ilmuski vene keeles 18 udmurdi luule antoloogiat (Pantelejeva 2016: 206–27). Umbes sel ajal ilmus ka enamik Oki luuletuste venekeelsetest tõlgetest, hilisemal ajal valminud tõlked on suuremas osas akadeemilised. Paljud Oki luulet käsitlevad artiklid ja ülevaated on kirjutatud vene keeles, mis tähendab seda, et näidete toomiseks on olnud vaja venekeelset tõlget. Mõnikord on kasutatud juba olemasolevaid tõlkeid, enamasti Kuzebai Gerdi oma (nt Snigireva & Sozina 2016), kuid rohkem on neid autoreid, kes on oma töö jaoks teinud uue tõlke (nt Jašina 1984; Kamitova 2015; Pantelejeva 2016; Vladõkina 2017; Fjodorova & Šibanov 2022). Seetõttu on aeg-ajalt kommenteeritud ka venekeelsete tõlgete kvaliteeti.

Pantelejeva (2016: 209, 212) ütleb otse välja, et Gerdi ja Olenderi tõlked ei anna tema meelest edasi Oki loomingus ilmnevat poeetilist süsteemi ega udmurdi kultuurilise maailmapildiga seotud nüansse, lisaks on Gerdi tõlked vananenud ja tänapäeval ei tasuks neid lugeda. Jašina (1984: 20) viitab tõlkeprobleemidele pigem möödamaines, kui näidet tuues ei ole võimalik vene tõlget kasutada, kuna see lahkneb lähtetekstist liiga suurel määral. Eva Toulouze (2025: 27) ei anna

² *vn Заявить миру о себе.*

tõlgetele küll hinnangut, aga kirjeldab siiski, mis raskused tõlkijatel esineda võisid. Samuti mainib ta, et mõni tõlkija on lähtetekstist siiski ka suuremal või vähemal määral eemaldunud. Sellise olukorra üheks põhjuseks võib olla Gerdi põhimõtte tõlkida vene keelde nii paljusid autoreid kui võimalik. Kes tõlkis ja kuidas, oli teisejärguline küsimus. Seetõttu tegelesid tõlkimisega ka sellised inimesed, kes võib-olla ei osanudki udmurdi keelt ning töötasid reaaluuste järgi, eriti levinud oli see 1950.–1980. aastatel. (Pantelejeva 2016: 206–211) Seetõttu on siinse uurimuse seisukohast tähtis ka tõlkijate taust ning nende tõlke avaldamise aeg.

Kuzebai Gerd (1898–1937) oli kirjanik, õpetaja ja ühiskonnategelane. Ta sündis Udmurdimaal Poktšivuko külas ning teda peetakse üheks udmurdi kirjanduse alusepanijaks. Gerdi biograafi Foma Jermakovi (1996: 99) sõnul oskas ta udmurdi, saksa, soome, komi ja vene keelt. Ta kirjutas nii udmurdi kui vene keeles ning tõlkis nende kahe keele vahel mõlemal suunal, seega pole alust tema keeleoskuses kahtlemiseks. (Jermakov 1996: 99–100). Gerdi tõlge luuletusest „Сюрес дурын“ ilmus 1928. aastal kogumikus „О чем поет вотячка“ (Оки 1928: 14–15).

Semjon Olender (1907–1969) oli luuletaja ja tõlkija. Ta sündis Odessas ning tõlkis näiteks ukraina, tatari, gruusia ja jidiši keelest. (Hattahhova & Harassova 2020: 980–981) Tema udmurdi keele oskuse kohta siinse töö autoril täpsemad andmed puuduvad. Kõige varasem väljaanne, millest töö autor Olenderi tõlke leidis, oli 1957. aastal avaldatud kogumik „Стихи удмуртских поэтов“ (1957: 38–39).

Gleb Pagirev (1914–1986) oli samuti luuletaja ja tõlkija. Ta sündis Jekaterinogradis (praeguses Krasnodaris), elas Leningradis (Peterburis) ja tõlkis lisaks udmurdi keelele ka ukraina, valgevene, moldova, tatari, soome, mari ja karakalpaki keelest. (Šošin 2015) Tema tõlge luuletusest „Сюрес дурын“ ilmus töö autorile teadaolevalt esimest korda 1984. aastal kogumikus „От берега до берега“ (Pagirev 1984: 41). Tõlge valmis ilmselt aga varem, kuna kogumiku eessõnas on mainitud, et tegu on mitmekümneaastase töö tulemusega (Škljajev 1984: 5). Eessõna kirjutas Aleksandr Škljajev, kes andis Pagirevi tõlgetele ka hinnangu, väites, et tal ei ole lähteteksti mõtte edasiandmine alati õnnestunud, samuti on raskusi olnud õige rütmi ja intonatsiooni leidmisega. Samas kiidab ta mõne luuletaja tekstidest tehtud tõlkeid ning lisab, et Pagirev külastas tõlkimise ajal mitu korda Udmurdimaad, et tutvuda sealse elu ja kommetega. (Škljajev 1984: 12)

Aleksei Smolnikov (1926–2000) oli luuletaja, kirjanik ja tõlkija. Ta sündis Udmurdimaal Sarapul'i linnas, kuid elas ka Handi-Mansimaal ning hiljem Moskvast. Ta tõlkis eelkõige mari ja udmurdi keelest (sh näiteks Kuzebai Gerdi luulekogumiku „Ступени“). (Zagrebin 2012: 424) Kõige varasem tõlge, mille siinse töö autor luuletusest „Сюрес дурын“ leidis, ilmus 1989. aastal kogumikus „Песни солнечного леса: стихотворения и поэмы удмуртских поэтов“ (Škljajev 1989: 80–81).

1.4 Vene ja udmurdi keele grammatilistest erinevustest

Tõlkimisel esinenud raskused, mida kirjandusteadlased kommenteerinud on, ei pruugi aga sugugi tuleneda tõlkija ebapiisavast keeleoskusest või kultuurikonteksti mittemõistmisest. Paljud tõlkevalikud tulenevad lihtsalt kahe keele süsteemsetest erinevustest, mida polegi tõlkes võimalik muudmoodi lahendada. Udmurdi ja vene keele puhul on neid erinevusi omajagu ning järgnevalt on antud lühike ülevaade grammatilistest erinevustest, mis võisid tõlkevalikuid enim mõjutada.

Esimene ja kõige suurem erinevus seisneb kahe keele geneoloogilises liigituses. Udmurdi keel kuulub uurali keelkonna soome-ugri keelte permi harusse, vene keel aga indoeuroopa keelkonna idaslaavi keelte hulka. Samuti erinevad mõlemad keeled tüpoloogiliselt. Vene keel on flekteeriv keel ehk sõnavormid moodustatakse tüvele morfeemide liitmise tulemusena, kusjuures sõnatüves toimuvad sealjuures sellised muutused, et sageli pole võimalik eristada, kus üks morfeem algab ja teine lõpeb. Lisaks võib üks morfeem kanda informatsiooni mitme grammatilise tähenduse kohta, näiteks sõnas *домам* tähistab tüvele *дом* ‘kodu’ lisatud sufiks *-ам* daativi mitmuslikku vormi. Udmurdi keel on aga aglutineeriv ehk sõnavormid moodustatakse samuti tüvele morfeemide liitmise tulemusena, kuid erinevalt flekteerivatest keeltest on neid alati võimalik eristada. Samuti kannab üks morfeem ainult üht grammatilist tähendust ja nii oleks venekeelse sõna *домам* vasteks vorm *коркаослы*, milles tüvele *корка* ‘kodu’ liidetud *-ос* märgib mitmust ning *-лы* daativit. Kuna udmurdi ja vene keel on aga geograafiliselt mitmeid sajandeid tihedalt seotud olnud, on vene keel udmurdi keelt mitmeti mõjutanud, eriti süntaktilisel ja leksikaalsel tasandil.

Ajalooliselt on suurema mõju all olnud põhjapoolsed murded, lõunapoolseid on pigem mõjutanud tatari keel. (Karakulova & Karakulov 2001: 14–15; Edygarova 2022: 507–508)

Eelkirjeldatu tõttu erinevad udmurdi ja vene keel paljudel põhitasanditel. Näiteks puudub udmurdi keeles grammatiline sugu, samas kui vene keeles eristatakse mees-, nais- ja kesksugu. Erinev on ka sõnarõhk, udmurdi keeles on see tavaliselt viimasel silbil, vene keeles aga varieerub, mis tähendab, et see võib langeda erinevatele silpidele ning muutuda vastavalt sellele, mis vormis sõna on. Paljudele soome-ugri keeltele on omane possessiivsuse väljendamine sufiksile abil, mida saab teha ka udmurdi keeles. See tähendab, et omamise kirjeldamiseks ei kasutata ainult personaalpronoomeneid nagu eesti või vene keeles, vaid selle jaoks on eraldi sufiks nii ainsuses kui mitmuses. Näiteks moodustub *öcə* ‘minu üks’ tüvest *öc* ja ainsuse esimese isiku ainsuslikust possessiivsufiksist *-ə*, aga *öcmɨ* ‘minu ukseid’ tüvest *öc* ja ainsuse esimese isiku mitmuslikust possessiivsufiksist *-mɨ*. Veel üks oluline erinevus kahe keele vahel ilmneb eessõnade ja käänete kasutamises. Tänapäevases udmurdi kirjakeeles on 15 käänet, samas kui vene keeles on neid 6. See tähendab, et vene keeles on ühel käändel rohkem funktsioone ning neid täpsustatakse sageli eessõnade (nt *в, без, у, над*) abil. Udmurdi keeles on ühel käändel vähem funktsioone ning eessõnu nende täpsustamiseks ei kasutata. Levinud on küll tagasõnade kasutamine, aga nende kasutus erineb vene keele eessõnade omast. (Ušakov 1982: 24–40; Karakulova & Karakulov 2001: 105–121; Edygarova 2022: 510)

1.5 Luuletõlke eripäradest

Luule tõlgitavuse ja tõlkimatuse, erinevate meetodite ja lähenemisviiside üle on pikalt laialdast arutelu peetud. Poleemika on eriti terav, kuna tõlkimisel tuleb arvesse võtta märgavalt rohkem asjaolusid kui näiteks proosa puhul. Lisaks tähendusele tuleb luulet tõlkides mõelda rütmi, värsimõõdu, korduste, parallelismi, kõlamängude, stiili jm peale. (Czerniawski 1944: 6; Boase-Beier 2013: 477) Kõiki aspekte korraga on aga peaaegu võimatu edasi anda, mistõttu on paratamatult esile kerkinud küsimus, kas luulet üldse on võimalik tõlkida. Nagu väidab näiteks Roman Jakobson (1959: 238), on vastus ei. Tegu on aga puhtalt filosoofilise küsimusega, mis

käsitleb lihtsalt seda, kuidas luuletõlget nimetada, ning eriti viimasel ajal on palju rohkem keskendunud küsimusele, kuidas luule tõlkimise jooksul toimuvat kirjeldada ja defineerida (Eestis nt Sütiste & Lotman 2016; McIlfatrick-Ksenofontov 2020).

Paljud luuletõlkijad väidavad, et nemad mingisugust teooriat ei järgi, kuid see ei olegi tingimuseks, et neidsamu tõlkeid mõnest teooriast lähtuvalt analüüsida ei saaks. Iga tõlge valmib teatud tõlkeotsuste tulemustena ning juba see on analüüsiks piisav. (Boase-Beier 2013: 480) André Lefevere (1975) on kirjeldanud seitset strateegiat, mille abil luuletõlke vormi analüüsida. Nendeks on foneemiline tõlge, sõnasõnaline tõlge, meetriline tõlge, proosatõlge, riimitõlge, vabavärsiline tõlge ning interpretatsioon (Lefevere 1975). Maria-Kristiina Lotman (2012: 448–453) on tema käsitlust edasi arendanud ning kirjeldab kümmet luule tõlkimise meetodit, milleks on järelluule, sünopsis, proosatõlge, reaalluule tõlge, vabavärsiline tõlge, foneemiline tõlge, mitte-ekviprosoodiline värsstõlge, funktsionaalne ekvivalent, ekvimeetriline tõlge ja ekviprosoodiline tõlge.

James Holmes (1988) liigitas erinevad lähenemisviisid lähtetekstile vastavuse järgi neljaks. Esimene on mimeetiline vorm, mis vastab originaali omale, teine on analoogne vorm, mis asendab lähteteksti vormi sellisega, mis sobib sihtteksti luuletraditsiooniga. Kolmas on orgaaniline vorm, mis ei ühti lähteteksti omaga, kuid lähtub siiski mõnest selle tunnusest, ning neljas on kõrvaline vorm, mis ei ühti lähteteksti omaga ega tulene sellest ka mingit muud moodi. (Holmes 1988: 26–27)

2. LUULETUSE „СЮПЕС ДУРЫН“ JA SELLE NELJA TÕLKE ANALÜÜS

2.1 Meetod

Lähtetekst ning selle neli tõlget on pärit 1998. aasta kogumikust „Чыртывесь“ („Kaelakee“). Lähilugemise kaudu analüüsiti kvalitatiivselt kõigepealt lähteteksti ning seejärel kõiki tõlkeid eraldi. Lähteteksti puhul uuriti, milline diskursus seda udmurdi kirjandusteaduses ümbritseb. Seejärel vaadeldi eraldi lähteteksti väljendusplaani ehk rütmi- ja kõlastruktuuri ning sisuplaani ehk semantilist struktuuri, kordusi ja parallelismi. Järgnevalt uuriti lähteteksti analüüsi põhjal sihttekste, keskendudes sellele, kas ja kuidas on erinevad tõlkijaid lähtetekstist leitud omadusi edasi andnud. Ka tõlgete puhul võrreldi eraldi nii sisu kui vormi. Lõpuks võrreldi lähteteksti ja kõiki tõlkeid omavahel ning keskenduti tekstide laiemale analüüsile.

Järgnevas peatükis on nii lähteteksti kui sihttekstide kõrval eestikeelne reaalne tõlge, mille on teinud siinse töö autor. Lähtetekstist on olemas ka Arvo Valtoni eestikeelne tõlge (vt Lisa 1), kuid kuna tegu on kirjandusliku tõlkega, on akadeemilise analüüsi jaoks vaja olnud teistsugust tõlget. Nende tõlgete eesmärk on olnud võimalikult täpselt anda edasi seda, mis nii grammatiliselt kui semantiliselt ühe värsirea tasandil toimub, kuid see pole alati võimalik olnud ning seetõttu ei pruugi eestikeelse tõlke tekst ühes reas alati udmurdi- või venekeelsele vastata. Analüüsis on kõikide näidete sõnad toodud välja täpselt sellises käändes või pöördes, nagu need luuletuses esinesid. Seda on üritatud edasi anda ka näidete juurde lisatud tõlgetes, kuid mõnikord on teksti sidususe huvides tõlget muudetud, mis tähendab, et tsitaatsõna ja tõlke grammatiline vorm ei pruugi alati ühtida.

2.2 Ašaltši Oki „Сюрес дурын“

Сюрес дурын	Tee ääres
Сюрес дурын Баблес кызыпу. Атай, сое Тон эн кора.	Tee ääres Kähar kask. Isa, seda Sa ära raiu.
Шуръёс дурысь, Возь выльёсысь, Агай, турын Тон эн турна.	Jõgede äärest Aasade pealt, Vend, heina Sa ära niida.
Їуж зег пöлын Лыз сяькаос. Апай, сое Тон эн ишка.	Kollase rukki keskel Sinised õied. Õde, neid Sa ära nopi.
Гурезь улын Чылкыт ошмес. Анай, вузэ Тон эн пожа.	Mäe jalamil Puhas allikas. Ema, vett Sa ära soga.
Сюрес дурысь Баблес кызыпу – Мынам луоз Со мугоры.	Tee äärest Kähar kask – Sellest saab Mu ihu.
Возь выльёсысь Чилясь турын – Мынам луоз Їуж йырсие.	Aasade pealt Läikiv hein – Sellest saavad Mu kollased juuksed.
Їуж зег пöлысь Лыз сяькаос – Мынам луоз Лыз синъёсы.	Kollase rukki keskelt Sinised õied – Neist saavad Mu sinised silmad.
Гурезь улысь Чылкыт ошмес – Уно бöрдэм Синвуосы!	Mäe jalamilt Puhas allikas – Palju minu nutetuid pisaraid!

2.2.1 Taust ja tõlgendamisvõimalused

Kuigi kogu Oki looming on udmurdi rahvaluulega tihedalt seotud, tõuseb teiste seas eriti esile luuletus „Сюрес дурын“. Ühes oma kirjas Arkadi Klabukovile väidab Oki lausa, et tegemist ei olegi mitte tema enda luuletusega, vaid hoopis vene rahvalaulu tõlkega (Oki 1978: 110). Tatjana Vladõkina (2017: 76) arvab aga, et kuigi luuletuses on elemente, mis võivad omased olla ka vene rahvaluulele, seostub see enim siiski udmurdi rahvaluuletraditsiooniga. Eriti sarnaneb see kahe žanriga, milleks on mõrsja hüvastijätulaul (*бызисъ ныллэн кыржанэз*) ja noore neiu laul (*бызем ныллэн кыржанэз*). Mõlemad on pärit udmurtide vanast pulmatraditsioonist, mis nägi ette, et kõigepealt sõlmivad pruudi ja peigmehe perekond kokkuleppe ja pruut läheb mõneks ajaks peigmehe pere juurde elama. Alles siis võisid toimuda pulmad, ning see juhtus sageli mitu kuud hiljem või üldse mitte. (Vladõkina 1998: 119; Vladõkina 2017: 77–78)

Mõrsja hüvastijätulaulu laulsid pruudi sugulased, kui ta kodust lahkus, see pidi aitama tal uue eluga kohaneda (Vladõkina 1998: 119). Oki luuletuses meenutavad seda žanri mitmed sümbolid, mis on seotud kodukohaga hüvastijätmisega. Tatjana Vladõkina (1998: 119) järgi on üheks mõrsja hüvastijätulaulu tunnuseks kodu, selle piiride ja lähema ümbrusega seotud objektide ülesloetlemine, Oki luuletuses on nendeks näiteks *сюрес* 'tee', *ошмес* 'allikas', *кызынь* 'kask' ja *возь* 'aas/niit'. Teise tunnusena leidub Oki luuletuses õitsemissümbol, mida väljendab *сяськаос* 'lilled'. Kolmas tunnus on pildid pereliikmetest, kellele Oki neljas esimeses stroofis eraldi tähelepanu pöörab: *амай* 'isa', *агай* 'vanem vend', *анай* 'vanem õde', *анай* 'ema'.

Noore neiu laul oli seotud aga pulma selle osaga, kus juba kihlunud ja peigmehe majja vastuvõetud pruut läks tagasi isakoju ning elas seal mõne kuu või lausa terve aasta. Kuigi juba kihlatud, võis pruut selle aja jooksul elada mitteabiellunud tüdruku elu. Ta tunneb aga, et ta ei kuulu enam oma vana perekonna juurde, samas pole teda päriselt vastu võetud ka mehe suguvõsas. Selliseid laule esitati pärast abielukokkuleppe sõlmimist, neis kajastuvad noore neiu tunded kodukoha vastu, millega ta hüvasti jätab. (Vladõkina 1998: 125)

Loodusmotiividest on luuletuses eriti olulisel kohal kask. Kõik Udmurdimaal kasvavad puud, nagu kuusk, mänd, kask, pärn, tamm, nulg, jalakas, toomingas ja paju on rahvaluules väga levinud sümbolid, seega rõhutab ka kasemotiiv Oki luuletuse rahvapärasust. (Vladõkina &

Kirillova 2017: 234). Puud võivad olla seotud kindlate sündmuste ja kohtadega, aga ka rahvakalendri, pererituaalide ja mütoloogilise maailmapildiga (samas: 236, 238). Levinud on ka puu osade samastamine inimese kehaosadega, nagu oksad = käed või toomingaõied = hallinevad juuksed (samas: 240). Samuti näiteks Oki luuletuses nähtav parallelism, kus puu = inimene: *баблес кызьпу / мынам луоз / со музгоры* 'kähar kask / sellest saab / mu ihu'. Ka see on udmurdi rahvaluules väga levinud: puus võib näha laiemat sümbolit, mis võrdsustatakse otseselt inimkehaga (samas: 241). Tatajana Vladõkina (2017: 76) on lisaks puu ja inimese võrdsustamisele toonud Oki luuletusest välja ka järgmised paralleelid: hein = juuksed, vesi = pisarad, õied = silmad.

Kasemotiivi on võimalik vaadelda ka teisest aspektist: seda võib pidada udmurtide iluideaali peegelduseks. Nii rahvaluules kui autoriloomingus tuuakse tüdruku ilu esiletõstmiseks paralleele ümbritsevas looduses kasvavatest taimedest ja puudest, näiteks *кызьпу* 'kask', *бадыр* 'vaher' ja *пужьым* 'mänd'. (Kuznetsova 2013: 595) Samamoodi võib käsitleda juuste võrdlemist heinaga ning silmade võrdlemist siniste õitega. Looduse ilu samastamine mitte ainult naise, vaid inimese iluga üleüldse, on väga omane nii Oki luulele kui udmurdi rahvaluulele (Jašina 1984: 26).

Kirjandusteadlaste käsitlustes mainitakse mõnikord aga ka hoopis teistsugust mõtestamisviisi. Kodu ja selle ümbrusega seotud paikade ülesloetlemist võib vaadelda kui nekruti hüvastijätulaulu, milles sõjaväkke minev noormees seostab maastikku oma kehaga. (Toulouze 2025: 20). See on udmurdi rahvaluuletraditsioonis tavaline žanr, aga kuna luuletuse on kirjutanud naine, võimaldab see olukorda uuest ja teistsugusest küljest vaadelda. Lisaks on võimalik selle seostamine ka täiesti teistsuguste tõlgendamisvõimalusega, näiteks ökokriitikaga (Toulouze 2025: 27). See võimaldaks luuletust vaadelda ka sellisest küljest, mis ei oleks ilmtingimata udmurdi kultuuri ja folklooriga seotud.

2.2.2 Vormianalüüs

Luuletus on kirjutatud kaksikjambis, kusjuures värsijalapiir langeb enamasti sõnapiiriga kokku. Seetõttu tekib peaaegu iga rea keskele kahe värsijala vahele paus ehk tsesuur.

Kuna „Сюрес дурын“ on kirjutatud udmurdi rahvaluulemotiivide põhjal ning seda on mitmeid kordi viisistatud, on oluline uurida selle kõlastruktuuri, eriti vokaale. Oki luuletuses ei teki assonants mitte niivõrd värsiridades ja järjest, horisontaalselt, vaid stroofiüleselt, vertikaalselt, ehk oluline on see, kus asetsevad vokaalid stroofide võrdluses. Heaks näiteks on stroofide kõige esimesed read: kõige esimene vokaal on peaaegu alati *y* või *ю* (ehk *u*-häälik³), ainult kuuendas stroofis on selleks hoopis *o*. Esimeste ridade teine vokaal on enamasti *e*, välja arvatud teine stroof, kus selleks on *ë*, ning kuues stroof, kus selleks on *ы*. Kolmas vokaal on enamasti *y*, kolmandas ja seitsmendas stroofis ka *ö* ning kuuendas stroofis *ë*. Esimese rea viimane vokaal on kõikides stroofides *ы*.

Kuna luuletuses on palju kordusi, ühtivad omavahel muidugi korduvate ridade vokaalid, aga vertikaalsed vokaaliread tekivad ka täiesti erinevate ridade vahel. Näiteks on neljas esimeses stroofis kolmanda rea esimene vokaal vastavalt *a*, *a*, *a* ja *a*, neljas viimases stroofis aga *ы*, *ы*, *ы* ja *y*. Kolmandate ridade teine vokaal on esimeses pooles *a*, *a*, *a* ja *a*, teises pooles *a*, *a*, *a* ja *o*. Esimesed neli stroofi lõppevad *a*-tähega (mis on imperatiivi tunnus), viies, seitsmes ja kaheksas *ы*-tähega (mis on ainsuse esimese isiku possessiivsufiks ainsuses) ning kuues *e*-tähega (mis on ainsuse esimese isiku possessiivsufiks mitmuses). Kuues stroof erineb teistest ka selle poolest, et selle esimene vokaal ei olnud mitte *y* ega *ю*, vaid *o*. Sarnaseid vokaalijärjestusi esineb luuletuses veel, kuid siinse töö jaoks ei ole nende niivõrd üksikasjalik analüüs oluline, kuna tõlgetes seda taolisel kujul edasi antud ei ole.

Kuigi peaaegu kõik sõnad algavad ja lõppevad kaashääliku(te)ga, esineb alliteratsiooni vähem kui assonantsi. Erinevalt vokaalidest tekivad kordused pigem värsiridade ja stroofide siseselt. Mõningaid kordusi esineb läbivalt ka terves luuletuses, kuid need on seotud juba

³ Kui *ю*-tähe ees asub *ð*, *з*, *л*, *н*, *с* või *м*, muudab *ю* vastava konsonandi palataalseks ning vokaal ise hääldub endiselt nagu /u/, mitte /ju/ (Edygarova 2022: 508–509).

suuremate struktuuriüksuste, näiteks ridade või käänete kordustega. Sellist alliteratsiooni, mis ei oleks suuremate üksuste kordumisega seotud, esineb näiteks esimese ja teise stroofi esimeste ridade vahel (*сюрес дурын* ja *шуръёс дурьсь*) või ka teise stroofi viimases reas (*тон эн турна*).

Nii semantilises kui ka vormilises mõttes võiks luuletuse jaotada kaheks: neljaks esimeseks ja neljaks viimaseks stroofiks. Kuigi nende nelja esimese ja nelja viimase stroofi kaks esimest rida on peaaegu samasugused (v.a teises ja kuuendas stroofis), on neis ometigi toimunud nihe: esimese poole värsiread *сюрес дурын* 'tee ääres', *чуж жег нӧлын* 'kollase rukki keskel' ja *гурезь улын* 'mäe jalamil' on kõik inessiivis ning viitavad mingisugusele staatilisusele, paigalolule. Teise poole värsiread *сюрес дурьсь* 'tee äärest', *чуж жег нӧлысь* 'kollase rukki keskelt' ja *гурезь улысь* 'mäe jalamilt' on aga elatiivis ning kätkevad endas teatud liikumist. Taolise korrapärasuse katkestavad teine ja kuues stroof, kuna nende puhul on elatiivi kasutatud juba teises stroofis (*шуръёс дурьсь* 'jõgede äärest'), mistõttu on kuuendas stroofis tehtud suuremaid muudatusi. Esimeseks reaks saab *возь выльёсысь* 'aasade pealt', mis on teises stroofis teine rida, ning teiseks reaks *чилясь турын* 'läikiv hein', mida sellisel kujul luuletuses veel esinenud pole. *турын* 'hein' oli küll teise stroofi kolmandas reas, aga sellele on lisatud täiend *чилясь* 'läikiv'. Kuuenda stroofi esimene rida on aga sellegipoolest ikkagi elatiivis.

Pärast neljandat stroofi muutub ka interpunktsioon: esimeses neljas reas kasutatakse ainult punkti, neljas viimases reas aga ka mõttekriipsu ning kõige lõpus hüüumärki. Sellist interpunktsiooni kasutatakse nii 1925. aasta väljaandes kui ka hilisemates kogumikes (vt Oki 1925: 9–10; Oki 1968: 11–12; Oki 2011: 19).

2.2.3 Sisuanalüüs

Luuletuse vormilist kaheks jagunemist toetab ka selle sisu. Tähenduse poolest korratakse kummaski pooles analoogiaparallelismiga sama mõtet. Ükski värsirida pole teise täielik kordus, kuid neid seovad samasse mõisterühma kuuluvad sõnad ja fraaside kordamine. Esimese nelja stroofi esimesed kaks rida koosnevad näiteks paralleelsõnade rühmadest: *сюрес* – *шуръёс*, *возь* – *жег* – *гурезь* 'tee – jõgi, aas – rukis – mägi' ning *кызыну* – *сяськаос* – *ошмес* 'kask – õied – allikas'. Süsteemist kaldub kõrvale küll teine rida, kus on asukoha kirjeldamiseks kasutatud kaht sõna, aga põhimõtteliselt võiks kõiki neid vaadelda ka ühe mõistereana, mis on lihtsalt süntaktiliselt

erinevates positsioonides. Esimese nelja stroofi eelviimased read on üles ehitatud sama malli järgi: perekonnaliige + lause objekt (väljendatud kas asesõnaga *coe* 'seda' või täistähendusliku sõnaga). Siin moodustavad paralleelmõistete rühma *амай – агай – анай – анай* 'isa – vend – õde – ema' ning *турын – вузэ* 'hein – vett', mis on omamoodi jätk kahe esimese rea parallelismile. Viimased read on samuti ühtmoodi struktureeritud: *мон эн* + verb käskivas kõneviisis. Sama mõisteterühma loovad *кора – турна – ушка – ножка* 'raiu – niida – nopi – soga'.

Luuletuse teine pool on esimesega otseses dialoogis, kuna viimase nelja stroofi kaks esimest rida on peaaegu nelja esimese stroofi kahe esimese rea kordus, muutunud on vaid kääne (vt järgmine alapeatükk). Ainult teise ja kuuenda stroofi vahel on toimunud suurem semantiline muutus. Teise stroofi kaks esimest rida *шуръёс дурысь / возь выльёсысь* 'jõgedes äärest / aasade pealt' on kuuendas stroofis *возь выльёсысь / чиясь турын* 'aasade pealt / läikiv hein'. *турын* 'hein' on kuuendas stroofis nüüd süntaktiliselt samas positsioonis kui kõik teised samasse mõisterühma kuuluvad sõnad ning ära on jäänud sõna *возь* 'aas'. Luuletuse teises pooles moodustavad paralleelmõistete rühma seega *кызыну – турын – сяськаос – ошмес* ('kask – hein – õied – allikas'). Substantiivile *турын* 'hein' on lisatud adjektiiv *чиясь* 'läikiv', mida teises stroofis kasutatud ei ole.

Nelja viimase stroofi kaks viimast rida on üles ehitatud sama struktuuri järgi: *мынам луоз* + adjektiiv (v.a viiendas stroofis) + lause objekt. Erandiks on luuletuse lõpp, viimase stroofi kaks viimast rida. Lausete objektidest moodustub paralleelmõistete rühm *мугоры – йырсие – синъёсы – синвуосы* 'mu ihu – mu juuksed – mu silmad – mu pisaraid'. Kõigile neljale sõnale on lõppu lisatud ainsuse esimese isiku possessiivsufiks, mis märgib otseselt ära, et luuletuses on olemas 'mina'. Märgiline on aga see, et possessiivsufikseid pole lisatud perekonnaliikmetele. See võib olla tingitud kahest tegurist: esiteks võis Oki soovida hoida rütmi, possessiivsufiksile lisamine oleks kõik perekonnaliikmetele viitavad sõnad muutnud kolmesilbiliseks ning seega oleks liiga palju tekkinud selliseid ridu, kus värsijalapiir ei langeks enam sõnapiiriga kokku (vt järgmine alapeatükk). Lisaks sobib see kokku mõrjsja hüvastijätulaulu tõlgendusega: mõrjsja teab, et ta ei kuulu enam oma perekonda ega ütle seetõttu ka *amae* 'minu isa' või *агае* 'minu ema', vaid lihtsalt *амай* 'isa' ja *агай* 'ema'.

2.3 Kuzebai Gerdi tõlge „У дороги“

У дороги

У большой дороги
Белая береза.
Отец мой родимый,
Ее не руби.

У прохладных речек
Шелковые травы...
Братец мой любимый,
Их ты не коси,

В желтой ржи волнистой
Васильки, как глазки...
Их, сестра родная,
Ты не рви, не рви.

Под горой высокой
Ручеек хрустальный...
Матушка родная,
Его не мутит.

У большой дороги
Белая береза –
Это стан мой стройный,
Гибкий и красивый.

У прохладных речек
Шелковые травы –
Это мои косы
Пышные, большие.

В желтой ржи волнистой
Васильки, как глазки, –
Это мои очи
Синие, как небо.

Под горой высокой
Ручеек хрустальный –
Это будут слезы,
Пролитые мной!

Tee ääres

Suure tee ääres
Valge kask.
Mu kallis isa,
Seda ära raiu.

Jahedate jõekeste ääres
Siidised heinad...
Mu armas vennake,
Seda ära niida.

Kollases rukkis lainetavas
Rukkililled, nagu silmad...
Neid, õde kallis,
Sa ära nopi, ära nopi.

Kõrge mäe all
Ojake kristalne...
Emake kallis,
Seda ära soga.

Suure tee ääres
Valge kask –
See on minu piht, sale,
nõtke ja kaunis.

Jahedate jõekeste ääres
Siidine hein –
Need on minu patsid,
kohevad, suured.

Kollases rukkis lainetavas
Rukkililled, nagu silmad...
Need on minu silmad
Sinised, nagu taevas.

Kõrge mäe all
Ojake kristalne –
Sellest saavad
minu valatud pisarad!

2.3.1 Vormianalüüs

Kuzebai Gerdi 1928. aastal ilmunud tõlkekogumikust on pärit ka luuletuse „Сюрес дурын“ kõige esimene tõlge. See on mitte-ekvimeetriline värsstõlge, kuna Gerd ei järgi lähteteksti värsimõõtu, vaid kasutab selle asemel süllaabilist süsteemi. Stroofi esimeses kolmes reas on tavaliselt kuus silpi, viimases aga viis. Viiendas, kuuendas ja seitsmendas stroofis on ka viimases reas kuus silpi. Enamik värsiridadest algab kas mõne eessõna või personaalpronoomeniga, mis on lühikesed ega kanna omaette esinedes eriti palju tähendust, näiteks *у большой дороги* 'suure tee ääres', *их ты не коси* 'neid sa ära niida' või *под горой высокой* 'kõrge mäe all'. Samas on ka selliseid värsiridu, mis algavad pikemate ja tähenduslikumate sõnadega, näiteks *братец мой любимый* 'mu armas vennake' või *васильки, как глазки* 'rukkililled, nagu silmad'. Enamasti algavad nii stroofide teised või luuletuse esimeses pooles ka kolmandad read.

Kui lähtetekstis tekkis assonants pigem stroofide vahel, siis Gerdi tõlkes esineb seda rohkem horisontaalselt, värsiridade sees. Näiteks kordub esimese stroofi esimeses reas *o*-täht (*у большой дороги*), esimese stroofi kolmandas reas samuti *o*-täht (*отец мой родимый*), kolmanda stroofi teises reas *a*- ja *u*-täht (*васильки, как глазки*) ning neljanda stroofi esimeses reas taas *o*-täht (*под горой высокой*). Stroofidevahelised kordused tulenevad enamasti suuremate üksuste kordumisest, näiteks on nelja viimase stroofi kolmanda rea esimene sõna alati *это* ehk selles positsioonis korduvad *э*- ja *o*-täht. Samas on näiteks kõikide stroofide esimese rea teine vokaal alati *o*, ilma et tegu oleks suuremate keeleliste üksuste kordumisega.

Alliteratsiooni esineb Gerdi tõlkes rohkem kui lähtetekstis. Enamasti tekivad kordused horisontaalselt, ridade vahel, kandudes mõnikord ka järgnevatesse ridadesse. Näiteks kordub esimese stroofi esimeses ja teises reas *б*-täht (*у большой дороги / белая береза*) ning kõigis neljas reas *р*-täht (*дороги, береза, родимый, руби*). Teises stroofis korduvad tähed *в*, *ж*, *л* ja *р*: *в желтой ржи волнистой / васильки, как глазки / их, сестра родная / ты не рви, не рви*. Võib eeldada, et alliteratsiooni taotlusest tulenesid ka mõned järgmises alapeatükis üles loetletud semantilised muutused. Näiteks on *баблес кызыну* 'kähar kask' tõlgitud kui *белая береза* 'valge kask' ilmselt selleks, et luua algriim, mida lähtetekstis tegelikult pole.

Stroofilõpuriimi on Gerd edasi andnud tõlke esimeses pooles, kus kõik neli stroofi lõpevad imperatiivi tunnuse, *u*-tähega. Luuletuse teises pooles lõppevad stroofid *ü*-, *e*-, *o*- ja *ü*-tähega. Muutunud on ka interpunktsioon, näiteks on teise ja kolmanda stroofi teise rea lõpus mõttepunktid, mida lähtetekstis kordagi kasutatud ei ole. Samuti ei lange alati kokku komade ja punktide kasutus.

2.3.2 Sisuanalüüs

Üks esimesi asju, mis Gerdi tõlget lugedes silma hakkab, on ridade pikkus. Lähtetekstis pole üheski reas rohkem kui kaks sõna, Gerdi tõlkes on neid aga tavaliselt kolm, mõnikord ka neli. See ei tulene mitte ainult kahe keele grammatilistest ja süntaktilistest erinevustest, vaid Gerd on sihtteksti lisanud sõnu, mida lähtetekstis ei ole. See ilmneb juba luuletuse alguses, kus Gerd on kõige esimese rea *сюрес дурын* 'tee ääres' tõlkinud kui *у большой дороги* 'suure tee ääres'. Järgnevalt on paksus kirjast välja toodud kõik sõnad, mis esinevad küll Gerdi tõlkes, aga mis lähtetekstis puuduvad. Samuti on joon alla tõmmatud nendele sõnadele, mis annavad edasi lähteteksti mõtet, kuid mille semantiline väli ei lange täpselt kokku lähtetekstis kasutatud sõna omaga.

Kuzebai Gerdi tõlge У дороги	Reaalune tõlge Tee ääres	Lähteteksti reaalune tõlge Tee ääres
У большой дороги Белая береза. Отец мой родимый , Ее не руби.	Suure tee ääres Valge kask. Mu kallis isa, Seda ära raiu.	Tee ääres Kähar kask. Isa, seda Sa ära raiu.
У прохладных речек Шелковые травы... Братец мой любимый , Их ты не коси,	Jahedate jõekeste ääres Siidised heinad... Mu armas vennake, Seda ära niida.	Jõgede äärest Aasade pealt, Vend, heina Sa ära niida.
В желтой ржи волнистой Васильки , как глазки... Их, сестра родная , Ты не рви, не рви.	Kollases rukkis lainetavas <u>Rukkililled</u> , nagu silmad ... Neid, õde kallis , Sa ära nopi, ära nopi.	Kollase rukki keskel Sinised õied. Õde, neid Sa ära nopi.
Под горой высокой <u>Ручеек хрустальный</u> ... Матушка родная , Его не мути.	Kõrge mäe all <u>Ojake kristalne</u> ... Emake kallis , Seda ära soga.	Mäe jalamil Puhas allikas. Ema, vett Sa ära soga.
У большой дороги Белая береза – Это стан мой стройный , Гибкий и красивый .	Suure tee ääres Valge kask – See on minu piht, sale, nõtke ja kaunis .	Tee äärest Kähar kask – Sellest saab Mu ihu.
У прохладных речек Шелковые травы – Это мои косы Пышные, большие .	Jahedate jõekeste ääres Siidine hein – Need on minu patsid, kohevad, suured .	Aasade pealt Läikiv hein – Sellest saavad Mu kollased juuksed.
В желтой ржи волнистой <u>Васильки</u> , как глазки , – Это мои очи Синие, как небо .	Kollases rukkis lainetavas <u>Rukkililled</u> , nagu silmad ... Need on minu silmad Sinised, nagu taevas .	Kollase rukki keskelt Sinised õied – Neist saavad Mu sinised silmad.
Под горой высокой <u>Ручеек хрустальный</u> – Это будут слезы, <u>Пролитые</u> мной!	Kõrge mäe all <u>Ojake kristalne</u> – Sellest saavad minu <u>valatud</u> pisarad!	Mäe jalamilt Puhas allikas – Palju minu nutetuid pisaraid!

Enamik tõlkesse juurdelisatud sõnadest on täiendid, mis täpsustavad nimisõna (nt *большой дороги* 'suure tee' või *белая береза* 'valge kask'), ning ühes värsireas on neid üks kuni kaks. Kuuenda ja seitsmenda stroofi viimaseid ridu *гибкий и красивый* 'nõtke ja kaunis' ning *пышные, большие* 'kohevad, suured' sellisel kujul lähtetekstis üldse ei eksisteerigi. Terves tõlkes on ainult kümme rida, kuhu Gerd ei ole ühtegi lähtetekstis puuduvat sõna lisanud. Samas on sihttekstist ära jäetud sõna *возь* 'aas', mida pole ka ühegi muu tähendusega sõnaga asendatud.

Ülejäänud täiendite puhul, mis eksisteerivad ka lähtetekstis, on Gerd kasutanud selliseid venekeelseid sõnu, mille semantiline väli ei kattu alati udmurdikeelsetega. Neljanda stroofi teine rida *чылыкыт ошмес* 'puhas allikas' on vene keelde tõlgitud kui *ручеек хрустальный* 'ojake kristalne'. Nii on 'allikast' saanud 'oja', mis on küll sarnased sõnad, kuid nii allikal kui ojal tehakse mõlemas keeles vahet. 'Puhtast' on vene keeles saanud 'kristalne', mis annab samuti tähenduse edasi, kuid lisab tõlkele varjundi, mida lähtetekstis pole. Viienda stroofi kolmandas reas on Gerd *мугоры* 'mu ihu' asemel kasutanud sõna *стан* 'piht', mis on tähenduse poolest palju kitsam, ning kuuendas stroofis on 'minu juuste' *йырские* asemel *косы* 'patsid', mis kitsendab samuti tähendust. Seitsmenda stroofi teises reas on fraasi 'sinised õied' *лыз сяськаос* asemel *васильки* 'rukkililled', mis on aga üsna loomulik muudatus, sest rukkilill on udmurdi keeles lihtsalt *лыз сяська* 'sinine õis' kokkukirjutatuna (*лызсяська*). Ka mõnes venekeelses teaduslikus tõlkes on selle rea juurde lisatud kaks varianti: kas *синие цветы* 'sinised õied' või *васильки* 'rukkililled' (vt nt Vladõkina 2017: 75). Seda, miks Gerd ühes või teises kohas just täpselt selliseid semantilisi muudatusi tegi, võib ainult oletada, kuna tema keeleoskuses pole põhjust kahelda.

Lähteteksti parallelismi annab Gerd edasi teisel kujul. Nelja esimese ja nelja viimase stroofi kaks esimest rida on tõlkes identsed, kuigi lähtetekstis muutub kääne inessiivist elatiiviks, muudes korduvates ridades on aga, vastupidi, tehtud suuremaid muudatusi. Lähtetekstis on luuletuse esimese poole stroofide kolmandad read kõik samamoodi üles ehitatud: perekonnaliige + lause objekt. Gerdi tõlkes erinevad need neli rida üksteisest nii süntaktiliselt kui semantiliselt: *отец мой родимый* 'mu kallis isa'; *братец мой любимый* 'mu armas vennake'; *их, сестра родная* 'neid, õde kallis'; *матушка родная* 'emale kallis'. Kasutatud on nii erinevaid täiendeid, asesõnu kui muudetud ka fraasi sõnajärge. Nelja esimese stroofi viimane rida on lähtetekstis üles ehitatud järgmise malli järgi: *тон эн* + verb käskivas kõneviisis. Ka neid pole Gerd tõlkinud samamoodi, vaid moodustanud sõnajärje muutmise ja korduste abil neli struktuuri poolest erinevat rida: *ее не руби* 'seda ära raiu'; *их ты не коси* 'seda ära niida'; *ты не рви, не рви* sa ära nopi, ära nopi'; *его не муту* seda ära soga'.

Lähteteksti viienda, kuuenda ja seitsmenda stroofi kolmandad read on täpselt samasugused (*мынам луоз* 'minu omaks saab'), kuid Gerd on ka need erinevalt tõlkinud. Enamasti on erinevus sõnajärjes, kuid lisaks on ta kolmandasse värsiritta tõstnud lause objekti, mis lähtetekstis on neljandas reas, ja vahel ka selle juurde kuuluva adjektiivi: *это стан мой стройный* 'see on minu

piht, sale’, *это мои косы* ‘need on minu patsid’, *это мои очи* ‘need on minu silmad’. Viienda, kuuenda ja seitsmenda stroofi viimastesse ridadesse on jäänud ainult omadussõnad: *гибкий и красивый* ‘nõtkke ja kaunis’; *пышные, большие* ‘kohevad, suured’; *синие, как небо* ‘sinised, nagu taevas’. Lähtetekstist võib vaste leida ainult sõnale *синие* ‘sinised’, milleks on udmurdi keeles *лыз*. Kõige viimase stroofi kaks viimast rida on samuti süntaktiliselt teistmoodi üles ehitatud. Gerd viitab kolmanda reaga *это будут слезы* ‘sellest saavad pisarad’ otseselt tagasi eelnevas reas olevale ojale (*пучеек*), lähtetekstis see seos nii eksplitsiitne ei ole. Lisaks muudab ta ajavormi, paigutades tegevuse tulevikku. Lähtetekstis ei saagi tegelikult rääkida otsest tegevusest või ajavormist, kuna kasutatud on partitsiipi. Tõlge lõpeb sõnaga *мною* ‘minu’, mis näitab selgelt ära, et luuletuses on olemas keegi ‘mina’.

2.4 Semjon Olenderi tõlge „У дороги“

У дороги

Здесь, у дороги,
Стоит береза...
Отец родимый,
Не тронь ее!

Я умоляю,
Отец родимый,
Траву у речки
Ты не коси!

Во ржи средь поля
Цветы синеют...
Молю, сестрица,
Их не срывать!

А под горою
Ручей прозрачный...
Не надо, мама,
Его мутить.

Одета в белый
Наряд береза,
Как стан мой тонкий,
Она стройна...

А травы, видишь,
Похожи цветом
На золото
Моих волос.

Вон незабудки...
Они сияют,
Как голубые
Мои глаза...

Там, под горою,
Ручей струится –
То слезы льются
Из глаз моих!

Tee ääres

Siin, tee ääres,
Seisab kask...
Kallis isa,
Ära seda puutu!

Ma anun,
Kallis isa,
Heina jõe ääres
Sa ära niida!

Rukkis, keset põldu
Õied sinetavad...
Anun, õeke,
Neid mitte murda!

Mäe all
Oja selge...
Pole vaja, ema,
Seda sogada.

Valgetesse rõivastesse
Riietatud kask,
Nagu minu peenike piht,
On ta sale...

Aga hein, näed,
Sarnaneb värvilt
Mu juuste
Kullale.

Näe, meelespead...
Nad säravad
Nagu mu helesinised
Silmad...

Seal, mäe all,
Voolab oja –
Need pisarad voolavad
Mu silmist!

2.4.1 Vormianalüüs

Kuzebai Gerdi tõlkele järgneb ajaliselt Semjon Olenderi oma. Tema tõlge on kaksikjambis nagu lähtetekstki, kuid stroofide esimesed kolm rida lõppevad peaaegu alati lisasilbiga ning on seega naislõpulised. Stroofide viimased read ning kuuenda stroofi kolmas rida on ilma lisasilbita ja meeslõpulised ning langevad seega värsimõõdu poolest lähtetekstiga täielikult ühte. Võimalusel on üritatud edasi anda ka värsijala piiri kokkulangemist sõnapiiriga.

Lähtetekstiga võrreldes esineb Olenderi tõlkes märgatavalt vähem assonantsi ning enamasti on see alliteratsiooniga põimunud, näiteks *дороги* ja *родимый* esimeses stroofis, *золото* ja *волос* kuuendas stroofis ning *ручей*, *струится* ja *льются* kaheksandas stroofis. Vahel moodustub taolistest kordustest ka algriim, nagu *белый* ja *береза* puhul viiendas stroofis. Peaaegu ükski eelmainitud sõnapaaridest ei esine aga järjest, enamasti asetsevad need stroofides üle ühe rea.

Tunduvalt rohkem esineb Olenderi tõlkes alliteratsiooni. Läbi terve luuletuse korduvad tähed *p*, *m* ja *c*, kuid on ka ainult stroofisiselt korduvaid tähti, nagu *m* ja *n*. Näiteks korduvad esimeses stroofis *p*-täht (*дороги*, *береза* ja *родимый*) ja *m*-täht (*стоит*, *отец*, *тронь*), teises stroofis *p*-täht (*родимый*, *траву*, *речки*), kolmandas stroofis *p*- ja *c*-täht (*ржи*, *среди*, *синеют*, *сестрица*, *срывать*) ning neljandas stroofis taas *p*-täht (*горою*, *ручей*, *прозрачный*) ning *n*- ja *m*-täht (*не надо*, *мама*, *мутить*). Viiendas stroofis kordub *б*-täht (*белый*, *береза*) ning *c*-, *m*- ja *n*-täht (*наряд*, *стан*, *тонкий*, *она*, *стройна*), kuuendas stroofis *л*-täht (*золото*, *волос*) seitsmendas stroofis *з*-, *л*- ja *б*-täht (*незабудки*, *голубые*, *глаза*), kaheksandas stroofis *p*- ja *m*-täht (*горою*, *ручей*, *струится*, *льются*) ning *л*- ja *з*-täht (*слезы*, *льются*, *глаз*).

Lähtetekstis lõppesid stroofid kas *a*-, *e*- või *ы*-tähega. Olenderi tõlkes lõppevad sama(de) täht(t)e(d)ga ainult kaks stroofi: kolmas ja neljas stroof *ть*-ga ning viies ja seitsmes stroof *a*-ga. Olenderi tõlkest puudub parallelism peaaegu täielikult. Tõlkes on muutunud ka interpunktsioon. Lähtetekstis on kasutusel mõttekriips, koma, punkt ja hüüumärk, kuid selles tõlkes on kuue rea lõpus kasutatud ka mõttepunkte. Samuti ei ühti komade kasutamise kohad ning Olenderi tõlkes on rohkem hüüumärke. Lähtetekstis lõppeb hüüumärgiga ainult kõige viimane rida, tõlkes on see ka esimese, teise ja kolmanda stroofi lõpus.

2.4.2 Sisuanalüüs

Nii nagu Gerd, on ka Olender lisanud tõlkesse lähtetekstist puuduvaid sõnu, kuid teinud seda oluliselt vähem. See-eest on ta luuletuse struktuuri natukene laiemalt sekkunud. Esimesse stroofi on Olender lisanud kolm sõna, mis lähtetekstist puuduvad: *здесь* 'siin', *стоим* 'seisab' ja *родимый* 'kallis'. Sõna *здесь* võib esimesse värsiritta lisatud olla selleks, et hoida kinni kindlast silpide arvust reas (vt järgmist alapeatükki) ning verbi *стоим* on kasutatud lähteteksti adjektiivi *баблес* 'kähar' asemel. Adjektiiv *родимый* on lisatud substantiivile *отец* 'isa'. Stroofi viimases reas on 'raiuma' asemel kasutatud verbi *тронуть* 'puutuma' käskivat kõneviisi *тронь*. Selline ühesilbiline vorm oli vajalik ilmselt selleks, et reas oleks kokku neli silpi.

Teise stroofi esimene rida *я умоляю* 'ma anun' lähtetekstist puudub. Oki ei kasuta sõna 'mina' eksplitsiitselt kordagi ning see, et luuletuses üldse on 'mina', ilmneb ainsuse esimese isiku possessiivsufiksi kasutamisest, näiteks *мугоры* 'mu ihu' ja *йырсие* 'mu juuksed'. Võimalik, et Oki on 'mina' eksplitsiitsest väljendamisest meelega hoiduda üritanud, et luuletusel oleks võimalikult lai ja universaalne tõlgendamisvõimalus, mis ei oleks seotud kindla isiku, aja ega kohaga. Nagu ütles Kuzebai Gerd, ei kirjutanud Oki mitte ainult endast, vaid kõikidest udmurdi naistest (Jermolajev 1998: 6). Mina-vormidest hoidumine võis olla selle põhimõtte üks väljendusviisidest. Lähtetekstis pöörduakse teises reas venna (*азай*) poole, kuid Olender on selle sõna tõlkest täiesti välja jättnud ning korranud hoopis esimese stroofi teist rida (*отец родимый*) ehk pöördumist isa poole. Pole võimalik öelda, mis võiks olla selle põhjus, kuid sellega on muudetud üht lähteteksti olulist osa. Perekonnaliikmete ülesloetlemise puhul on oluline, et pööratud on nii ema kui isa, nii õe kui venna poole. Need neli liiget moodustavad perekonnapildist terviku, ning kui mõni neist ära jätta, jääb selles osas midagi puudu. Lähteteksti kaks esimest rida *шурьёс дурьсь / возь выльёсьсь* 'jõgede äärest / aasade pealt' on tõlkes edasi antud alles kolmandas reas kujul *у речки* 'jõe ääres', ehk tõlkimata on jäänud nii sõna 'kallas' kui 'aas'.

Kolmanda stroofi esimeses reas on tõlkesse lisatud sõna *поля* 'põldu', mida lähtetekstis pole, samas on ära jäänud adjektiiv *чуж* 'kollane'. Teises reas on adjektiivist *лыз* 'sinine' tehtud verb *синеют* 'sinetavad'. Kolmas rida algab verbiga *молю* 'anun', mis on seotud teise stroofi verbiga *умоляю* 'anun', kuid siin on teist vormi kasutatud ilmselt selleks, et reas oleks täpselt viis

silpi. Samal põhjusel on arvatavasti kasutatud ka deminutiivi *сестрица* 'õekene' lihtsalt *сестра* 'õde' asemel. *молю* 'anun' on tõlkes juba teine verb, millega tõlkija 'minale' eksplitsiitselt viitab. Stroofi viimases reas on lähtetekstis verb *ушка* 'nopi' mille Olender on tõlkinud kui *срывать* 'murdma', kasutades eituseks infinitiivi, mitte käskivat kõneviisi.

Neljandas stroofis on Olender 'allika' (*ошмес*) asemel kasutanud 'oja' (*ручей*) ning 'puhta' (*чылкыт*) asemel 'selget' (*прозрачный*). Eelviimases reas kasutab ta keelu väljendamiseks ühendit *не надо* 'pole vaja', mis erineb eelnevast kolmest stroofist, kus kasutati eituspartiklit koos verbiga käskivas kõneviisis või infinitiivis. Korduste vältimine on üldse Olenderi tõlget iseloomustav joon ning Oki luuletust läbiv parallelism sellest sisuliselt puudub. Nii on näiteks esimese nelja stroofi viimase rea mall *тон эн* + verb imperatiivis tõlgitud nelja erinevat moodi: *не тронь ее* 'ära seda puutu', *ты не коси* 'sa ära niida', *их не срывать* 'neid mitte murda', *не надо, мама, / его мутить* 'pole vaja, ema, / seda sogada'. Peamiselt on Olender neis ridades muutnud sõnajärge, kuid kasutanud variatiivsuse tekitamiseks ka muid võtteid, näiteks pöördutakse personaalpronoomeniga *ты* 'sina' otse isa poole. Teiste pereliikmete puhul seda kasutatud ei ole, kuigi lähetekstis pöördutakse nii kõigi nelja pereliikme poole. Pöördumisena võib veel vaadelda neljanda stroofi kaht viimast rida *не надо, мама, / его мутить* 'pole vaja, ema, seda sogada', kuid see on isa poole pöördumisest jällegi erinev.

Järgneva nelja stroofi kaks esimest rida peaksid lähteteksti järgi olema esimese nelja stroofiga peaaegu samasugused, lähtetekstis muutus neis ridades ainult kääne (v.a teises ja kuuendas stroofis). Olenderi tõlkes on aga ka need read täiesti erinevad ning neis ilmnevad ka selle tõlke suurimad semantilised muutused. Esimese stroofi kaks esimest rida *здесь, у дороги / стоит береза* 'siin, tee ääres / seisab kask' on viiendas stroofis hoopis *одета в белый / наряд береза* 'valgetesse rõivastesse / riidetud kask'. Lähtetekstiga langeb kokku ainult sõna 'kask', kõik muu Oki luuletusest puudub. Sellest stroofist on ära jäetud isegi lähteteksti põhiline motiiv *сюрес дурын* 'tee ääres'. *мугоры* 'mu ihu' asemel on Olender kasutanud sõna *стан* 'piht' ning lisanud sellele veel adjektiivi *тонкий* 'peenike'. Samuti on ta 'kase' juurde lisanud adjektiivi *стройна* 'sale'. Kaht viimast rida sellisel kujul nagu tõlkes lähtetekstis tegelikult ei olegi. Terve viies stroof võimendab luuletuse sidumist udmurdi pulmarituaaliga, välistades peaaegu täielikult kõik muud tõlgendamisviisid, kitsendades seega venekeelse lugeja arusaamist lähtetekstist.

Teise stroofi kaks esimest rida *я умоляю, / отец родимый* 'ma anun / kallis isa' on kuuendas stroofis asendatud ridadega *а травы, видишь, / похожи цветом* 'aga hein, näed, / sarnaneb värvilt'. Lisaks 'mina' eksplitsiitsele väljendamisele eelnevates stroofides ilmneb siin ka pöördumine kellegi 'sina' poole, tekitades lugeja ja autori vahel seose, mis lähtetekstis puudub. Kolmanda stroofi kaks esimest rida *во ржи средь поля / цветы синеют* 'rukis keset põldu / õied sinetavad' on seitsmendas stroofis hoopis *вон незабудки / они сияют* 'näe, meespead / nad säravad'. 'Rukis' ja 'põld' on tõlkes ära jäetud ning 'sinetavatest õitest' on saanud 'meespead', mis 'säravad' (lähtetekstist see verb puudub). Võrreldes lähtetekstiga on ära jäetud veel 'kollane' ning värv 'sinine' (*лыз*) muudetud täpsemalt 'helesiniseks' (*голубые*).

Neljanda stroofi kaks esimest rida *а под горою / ручей прозрачный* 'mäe all / oja selge' on viimases stroofis *там, под горою, / ручей струится* 'seal, mäe all, / voolab oja'. Neist kahest reast on näha, kuidas tõlkes olevaid muutusi ei saa seletada ainult taotlusega leida sobivaid sõnu, mis sobiksid meetrumisse või tekitaksid häälikukordusi. Esimese rea puhul on Olender erinevalt tõlkinud isegi tähendust mittemuutva sõna: *а* 'aga' asemel on viimases stroofis *там* 'seal'. Samuti on ta kasutanud erinevaid sõnaliike (nt adjektiivi *прозрачный* 'selge' asemel on verb *струится* 'voolab'), kus ühel puhul on ära jäänud selgelt tegevusele viitav verb (nagu lähtetekstistki) ning teisel puhul adjektiiv ja lisatud hoopis verb. Kaks viimast rida annavad edasi lähteteksti tähenduse, kuid on struktuuri poolest täiesti teistmoodi üles ehitatud. Lähtetekstis *уно бёрдэм / синюосы* 'palju minu nutetuid / pisaraid' on kasutatud mineviku partitsiipi *-эм*, samas kui Olender oma tõlkes otsustanud verbi *льются* 'voolavad' kasuks.

2.5 Gleb Pagirevi tõlge „Береза“

Береза

Береза
Посреди двора.
Отец, ты
Не сруби ее.

В лугах
Высокая трава.
Ты, брат, ее
Не скашивай.

Во ржи
Синеют васильки.
Вы, сестры,
Их не трогайте.

А под горой
Звонят ключи.
Мать, не мутит их
Ведрами.

Береза,
Что среди двора,
Мне станет станом,
Милые.

В лугах
Высокая трава
Моими станет
Косами.

Цветы,
Что выросли во ржи,
Глазами
Темно-синими.

А те ключи,
Что под горой,
Слезам будут
Горькими!

Kask

Kask
Keset õue
Isa, sa
Ära raiu seda maha.

Aasadel
Kõrge rohi.
Sina, vend, seda
Ära niida.

Keset rukist
Sinetavad rukkililled.
Teie, õed,
Neid ärge puutuge.

Mäe all
Helisevad allikad.
Ema, ära soga neid
Ämbritega.

Kask,
Mis keset õue,
Saab mulle pihaks,
Armsad.

Aasadel
Kõrge rohi
Saab minu
Patsideks.

Õied,
Mis on kasvanud rukkis,
Silmadeks,
Tumesinisteks.

Aga need ojad,
Mis mäe all,
Saavad pisarateks
Kibedateks!

2.5.1 Vormianalüüs

Järgmisena on vaatluse all Gleb Pagirevi tõlge, mis valmis ilmselt pärast Semjon Olenderi oma. Pagirevi tõlke rütmiskeem vastab lähteteksti omale, kuigi see ei hakka kohe silma. Selleks, et tõlkes jambi näha, tuleb värsiread kahekaupa kokku lugeda. Sellise lugemisega moodustuvad stroofid meeslõpulistest nelikjambidest.

Stroofilõpuriimi on Pagirev edasi andnud osaliselt: esimene, kolmas ja kuues stroof lõppevad *e*-tähega, kolmas, kuues, seitsmes ja kaheksas *u*-tähega ning teine stroof lõppeb *ü*-tähega. Samuti ei ühti täielikult lähteteksti ja tõlke interpunktsioon: mõttekriipsud, komad ja punktid ei ole alati samades kohtades. Erinevalt eelmistest tõlkijatest ei kasuta Pagirev aga mõttepunkte.

Alliteratsiooni ja assonantsi esineb nii Gerdi ja Olender tõlkega kui ka lähtetekstiga võrreldes vähe. Kõige selgemalt on assonantsi näha neljanda ja kaheksanda stroofi esimeses reas, kus kordub *o*-täht: *a нод зорой* ja *что нод зорой*. Alliteratsioon esineb pigem koos assonantsiga või moodustavad selle mitu konsonanti. Esimeses stroofis kordub tähekombinatsioon *ср* (sõnades *посреду* ja *сруб*), kolmanda stroofi teises reas kombinatsioon *си* (*синеют васильки*) ning viienda stroofi kolmandas reas moodustub *ста* kordumisel algriim (*мне **ста**нет **стано**м*). Ühe konsonandi kordumist võib näha neljanda stroofi kolmandas reas *м*-tähe kujul: *мать, не **м**ути их*. Lisaks sellele esineb tõlkes suuremate üksuste kordumisest tulenevaid häälikukordusi, nt instrumentaali mitmuse vormi kordumine luuletuse teises pooles: *ведрами, косами, глазами*.

2.5.2 Sisuanalüüs

Siinses töös analüüsitavate tõlgete seast on Pagirevi oma ainus, kus tõlkija on muutnud ka pealkirja: „Сюрес дурын“ ’tee ääres’ asemel on sellest saanud „Береза“ („Kask“). Selle sõnaga alustatakse ka luuletust, mistõttu on lähteteksti kaks esimest rida tõlkes vahetunud: esimese stroofi esimese rea *сюрес дурын* ’tee ääres’ asemel on Pagirevi tõlkes *береза* ’kask’ ning teise rea *баблес кызыны* ’kähar kask’ asemel *посреди двора* ’keset õue’. Sellest reast ilmneb ka tõlke esimene semantiline muutus: kask ei ole mitte tee ääres, vaid keset õue (*посреди двора*). Seega on tõlkest ära jäänud oluline sümbol ning juurde on tekkinud kujuteldav koht, mida lähtetekstis pole. Samas võib ka hoovi vaadelda kui kodu ja selle piiridega seotud sümbolit, mis oleks Vladõkina (1998: 119) järgi endiselt mõrjsa hüvastijätulauluga seotud.

Järgmine semantiline muutus toimub teises stroofis, kus lähteteksti esimene rida *шурьёс дурысь* ’jõgede äärest’ tõlkes puudub. Selle asemel on *в лугах* ’aasadel’, mis on lähtetekstis stroofi teises reas. Tõlke teises reas on sõnale *трава* ’hein’ lisatud adjektiiv *высокая* ’kõrge’, mida lähtetekstis pole. Kolmandas stroofis puudub Pagirevi tõlkes ’rukki’ eest adjektiiv *жёлтый* ’kollane’ ning adjektiivist *листья* ’sinine’ on tehtud verb *синюют* ’sinatavad’. *анай* ’õde’ puhul on Pagirev kasutanud mitmust *сестры* ’õed’ ning verbi *ишка* ’nopi’ on ta tõlkinud kui *трогайте* ’puutuge’. Neljandas stroofis on *ошмес* ’allikas’ (ainsuses) tõlgitud kui *ключи* ’allikad’ (mitmuses). Nii ’allika’ kui ’õde’ puhul on mitmuse kasutamine tingitud ilmselt sõnade rütmiskeemi sobitamisest (vt järgmist alapeatükki). Adjektiivi *чылкыт* ’puhas’ on Pagirev tõlkinud kui *звонят* ’helisevad’.

Viienda stroofi lõppu on Pagirev lisanud sõna *ведрами* ’ämbritega’, mida lähtetekstis pole, laiendades seega lähtetekstis kujutatavat pilti. Viienda stroofi kaks esimest rida on samamoodi ümberpööratud nagu esimese stroofi omad ning samuti on ’tee ääres’ asendatud fraasiga ’keset õue’. Stroofi kolmandas reas on *мугоры* ’mu ihu’ tõlgitud kui *станом* ’pihaks’, mis võib tuleneda nii algriimi taotlusest (vt järgmist alapeatükki) või on tegu lihtsalt samasuguse tõlkeotsusega nagu eelmise kahe tõlkija puhul. Stroofi viimase rea moodustab sõna *милые* ’armsad’, mis lisab tõlkesse veel ühe pöördumise pereliikmete poole. Kuuendas stroofis on *йырские* ’mu juuksed’ tõlgitud kui *косами* ’patsideks’ ning tõlkest on välja jäänud selle ette käiv täiend *жёлтые* ’kollased’. Seitsmendas stroofi on ’rukki’ juurde lisatud sõna *выросли* ’kasvanud’, mida lähtetekstis pole,

ning *синьёсы* 'sinised' asemel on kasutatud adjektiivi *темно-синими* 'tumesinisteks'. Kaheksanda stroofi lõpetavad read *слезами будут / горькими* 'saavad pisarateks / kibedateks', sõna *горькими* 'kibedateks' lähtetekstis aga ei ole. Samas on nende ridade tõlkest jäetud välja *бёрдэм* 'nutetud' ning kasutatud on verbi *будут* 'saavad', mis ei kanna endas sama palju tähendust.

Lisaks semantilistele muutustele on Pagirev üksjagu muutnud ka luuletuse struktuuri. Näiteks pole ta samal kujul edasi andnud lähteteksti parallelismi. Peatükis 2.2.3 kirjeldatud nelja esimese ja nelja viimase stroofi korduse on Pagirev küll osaliselt edasi andnud, näiteks esimese ja viienda stroofi esimene rida on täpselt samasugune (*береза* 'kask'), kuid nende stroofide teine rida on juba erinev (*посреди двора* esimeses stroofis ja *что среди двора* viiendas stroofis). Teise ja kuuenda stroofi kaks esimest rida on täpselt samasugused (*в лугах / высокая трава*). Kolmanda ja seitsmenda stroofi kaks esimest rida on aga täiesti erinevad: *во ржи / синеют васильки* ja *цветы, / что выросли во ржи*. Samuti erinevad üksteisest neljanda ja kaheksanda stroofi read: *а под горой / звенят ключи* 'aga mäe all / helisevad allikad' ja *а те ключи / что под горой* 'aga need allikad, / mis mäe all'.

Kuigi kolmanda ja seitsmenda ning neljanda ja kaheksanda stroofi ridades on tehtud väikseid muudatusi, tuleneb peamine erinevus hoopis sellest, et Pagirev on värsiread ümber tõstnud: kolmanda stroofi esimene rida *во ржи* 'keset rukist' vastab semantiliselt kuuenda stroofi teisele reale *что выросли во ржи* 'mis on kasvanud rukkis'. Samamoodi vastab neljanda stroofi esimene rida *а под горой* 'aga mäe all' semantiliselt kaheksanda stroofi teisele reale *что под горой* 'mis mäe all'. Sellise ümbertõstmise tõttu algavad stroofid lühikeste ridadega, milles on ainult üks täistähenduslik sõna. Kuna need on silbiarvu poolest ülejäänud ridadest lühemad, paistavad need eriti silma. Sellises rõhutatud positsioonis on read *береза* 'kask', *в лугах* 'aasadel', *во ржи* 'keset rukist', *а под горой* 'mäe all', *цветы* 'õied', *а те ключи* 'aga need allikad', mis seostuvad eriti ka Oki mõrsja hüvastijätulaulu sümboolikaga.

Lähteteksti esimese poole stroofide viimased read lõppevad alati samasuguse konstruktsiooniga: *тои эн* 'seda ära' + verb. Pagirev on selle iga kord erinevalt tõlkinud: *не спрыби ее* 'ära raiu seda maha', *не скашивай* 'ära niida', *их не трогайте* 'neid ärge puutuge', *ведрами* 'ämbritega'. Just neljas stroof näitab hästi seda, et Pagirev on ilmselt teadlikult neid kordusi vältida

üritanud, kuna keelav fraas *не муту их* 'ära soga neid' on jäetud kolmanda rea lõppu. Sarnaselt sellele on kordusi üritatud vältida viienda kuni seitsmenda stroofi kahes viimases reas. Lähtetekstis lõppevad need kolm stroofi alati sama struktuuriga: *мынам луоз* 'minu omaks saab' + alus. Pagirev on igas stroofis erinevat tõlkevarianti kasutanud: *мне станет станом* 'saab mulle pihaks', *моими станем* 'saab minu', *глазами* 'silmadeks'. Seitsmendas stroofis on kasutatud ellipsit ning verb ära jäetud, kuna see on mõtteline jätk kuuendale stroofile, seega käib *моими станем* ka seitsmenda stroofi lõpu kohta.

2.6 Aleksei Smolnikovi tõlge „У дороги“

У дороги

Стоит березка
У дороги.
Ты не руби ее,
Отец.

По-над рекой
В траве весь берег.
Ты не коси ее,
Мой брат.

В созревшей ржи
Цветы синеют.
Ты их не рви,
Моя сестра.

А под горой
Родник прозрачный.
Не замути там воду,
Мать.

Березка та,
Что у дороги, –
Ведь тело гибкое
Мое.

Трава,
Что на лугах сверкает, –
Ведь русы волосы
Мои.

Цветы,
Что в желтой ржи синеют, –
Глаза ведь синие
Мои.

А под горой
Родник прозрачный –
Не слезы ль те,
Что я лила!

Tee ääres

Seisab kaseke
Tee ääres.
Sa ära raiu seda,
Isa.

Piki jõge
Heinas terve kallas.
Sa ära niida seda,
Mu vend.

Küpses rukkis
Sinetavad õied.
Sa ära nopi neid,
Mu õde.

Mäe all
Selge allikas.
Ära soga seal vett,
Ema.

See kaseke,
Mis tee ääres, –
On ju minu
Painduv keha.

Hein,
Mis niitudel särab, –
On ju minu
Ruuged juuksed.

Õied,
Mis kollases rukkis sinetavad, –
On ju minu sinised
Silmad.

Aga mäe all
Selge allikas –
Kas pole need pisarad,
Mida ma valasin!

2.6.1 Vormianalüüs

Viimane analüüsitav tõlge on Aleksei Smolnikovi oma. Ühtlasi on see neljast tõlkest suure tõenäosusega kõige hilisem. Sarnaselt Pagirevi tõlkele ilmneb meetrum alles siis, kui värsiread kahekaupa kokku lugeda. Igas paarisreas on vaheldumisi kokku üheksa või kaheksa silpi, mis on vastavalt kas mees- või naislõpulised ning moodustavad nelikjambi. Silbiarv on aga igas värsireas erinev, seega puudub tõlkes lähtetekstile omane korrapärasus.

Smolnikovi tõlkes esineb nii alliteratsiooni kui ka assonantsi vähem kui teistes tõlgetes. Samuti esinevad mõlemad alati horisontaalselt, värsiridade siseselt ehk puudub lähtetekstile omane vertikaalne, stroofideülene vokaalikordus. Assonantsi on näha näiteks esimese stroofi kahes esimeses reas, kus kordub *o*-täht: *стоим березка / у доро́гу*. *o*-täht kordub ka neljanda ning kaheksanda stroofi kahes esimeses reas: *а под горо́й / родник прозрачный*. Teise stroofi kolmandas reas kordub *e*-täht: *в траве весь бере́г*. Neljanda ja kaheksanda stroofi kahes esimeses reas võib *p*-tähe kordumises näha alliteratsiooni: *а под горо́й / родник прозрачный*. Samuti võib alliteratsiooniks lugeda *ж*-tähe kordumise seitsmenda stroofi teises reas (*что в желтой ржи синеют*) ning *л*-tähe kordumise kaheksanda stroofi kahes viimases reas (*не слезы ль те / что я лила*). Seega on nii assonants kui ka alliteratsioon Smolnikovi tõlkes pigem teisejärgulised, samuti ei esine selles algriimi.

Stroofide viimasteks tähtedeks on erinevalt lähtetekstist mõnikord ka konsonandid, aga kui arvestada iga stroofi viimast vokaali, on need järgmised: *e*, *a*, *a* ja *a* esimeses pooles ning *e*, *e*, *u* ja *a* teises pooles, seega esineb siin teatud kordus. Tõlke interpunktsioon on sarnane lähteteksti omale, erinevused on peamiselt komades, mille asukohad ei ühti lähtetekstiga. Luuletus töötaks ka ilma lisatud komadeta, kuid need osutuvad vajalikuks siis, kui ridasid kahekaupa lugeda. Ilmselt on see lisamise peamine põhjus, kuna muus osas interpunktsiooni muudetud pole.

2.6.2 Sisuanalüüs

Kõige silmatorkavamad muutused on selles tõlkes tingitud pigem struktuurilistest ümberpaigutustest kui semantilistest nihetest. Nii nagu Pagirevi tõlkes, on ka siin esimeses reas 'kask', mitte 'tee': *cmoum бepezka / y дopoзy* 'seisab kaseke / tee ääres'. Ülejäänud stroofides sellist ümbertõstmist ei ole, see-eest on ümber pööratud stroofide kaks viimast rida, v.a seitsmendas stroofis. Lähtetekstis on esimese nelja stroofi kaks viimast rida alati sama struktuuriga: perekonnaliige + lause objekt (väljendatud kas asesõnaga *coe* 'seda' või täistähendusliku sõnaga). Smolnikovi tõlkes on pereliikmed alati kõige viimases reas, teises ja kolmandas stroofis on pöördumise ette lisatud ka personaalpronoomen 'minu': *мой бpам* 'minu vend' ja *моя сестpa* 'minu õde'. Kuna need asuvad stroofi viimases reas ning peale selle värsireas muud ei ole, on need eriti rõhutatud positsioonis, mis sobib kokku lähteteksti erinevate tõlgendusviisidega.

Ka luuletuse esimese poole stroofide kolmandad read olid lähtetekstis sama struktuuriga: *тoн эн* + verb käskivas kõneviisis. Tõlkes seda järgitud ei ole, korduva ülesehitusega on ainult kahe esimese stroofi kolmandad read: *ты не руби ee, ты не коси ee, ты их не рви, не замути там воду*. Tundub, et tervet Smolnikovi tõlget iseloomustab täpsete korduste vältimine ning rohkem kui kaks korda ükski element samal kujul ei esine. Seda on näha ka näiteks viienda, kuuenda ja seitsmenda stroofi kolmandas reas. Lähtetekstis on kõik kolm rida täpselt samasugused: *мынам луоз* 'minu omaks saab'. Tõlkes korduvad täpselt samamoodi aga ainult viienda ja kuuenda stroofi rida, seejärel on jälle tehtud väike muudatus: *ведь тело гибкое* 'ju painduv keha', *ведь русы волосы* 'ju ruuged juuksed', *глаза ведь синие* 'silmad ju sinised'.

Luuletuse teises pooles, viimane rida välja arvatud, lõppevad stroofid sarnaselt esimesele poolele ainult ühe sõnaga: *мое, мое, мой* (kõigi tähendus on 'minu'). Lähtetekstis ei ole personaalpronoomeneid sellisel moel kasutatud, kuna udmurdi keeles saab sedasama väljendada possessiivsufiksiga abil. Siiski on näha, et lähteteksti viimane rida on tõlkes eelviimane, ehk ka siin on read ümber tõstetud. Kuna *мое, мое* ja *мой* on viimases reas, on ka need rõhutatud positsioonis. Lähtetekstis sellist 'mina' rõhutamist ei esine.

Lisaks struktuurilistele erinevustele esines tõlkes siiski ka väiksemaid semantilisi muutusi. Esimeses stroofis on 'kase' puhu kasutatud deminutiivi *бepezka* 'kaseke', suure tõenäosusega

rütmiskeemist kinnipidamiseks. Ära on jäänud adjektiiv *баблес* 'kähär' ning erinevalt eelmistest tõlgetest pole seda ühegi teise omadussõnaga asendada üritatud. Smolnikovi tõlget eristab ka see, et 'isa' ette pole lisatud ühtegi adjektiivi. Lähtetekstist erineb verb *стоит* 'seisab', mida Oki luuletuses pole. Teises stroofis on teisest reast ära jäänud sõna *возь* 'aas' ning viimases reas on 'venna' ette lisatud *мой* 'minu', mida lähtetekstis pole. Kolmandas stroofis on sõnale 'rukis' lisatud adjektiiv *созревшей* 'küps', kuigi lähtetekstis väljendas sama mõtet *жух* 'kollane'. Nii selles kui sõnas *стоит* 'seisab', mille Smolnikov esimesse stroofi lisas, võib näha mõningat lugejakesksusest tulenevat üleseletamist. Adjektiivist *лыз* 'sinine' saab tõlkes verb *синеют* 'sinetavad' ning *сестра* 'õde' ette on lisatud *моя* 'minu'. Neljandas stroofis on *чылкым* 'puhas' tõlgitud kui *прозрачный* 'selge' ning kolmandasse ritta on lisatud täpsustav sõna *там* 'seal' (*не замути там воду* 'ära soga seal vett'). Kuigi tegemist on väikese muutusega, jääb taas mulje, justkui pidanuks tõlkija vajalikuks luuletuse mõtet lugeja jaoks lahti seletada. Suure tõenäosusega on see lisatud aga värsimõõdu hoidmiseks.

Samamoodi on värsimõõdu pärast lisatud viienda stroofi esimesse ritta demonstratiivpronoomen *та* 'too'. Erinevalt teistest tõlkijatest on Smolnikov *мугоры* 'mu ihu' tõlkena kasutanud sõna *тело* 'keha', mis vastab semantiliselt paremini lähtetekstile, ning lisanud selle adjektiivi *гибкое* 'painduv', mida lähtetekstis pole. Udmurdi keeles on selle stroofi kolmandas reas kasutatud tulevikulist konstruktsiooni *мынам луоз* 'minu omaks saab', tõlkes pole aga tulevikulist verbi kasutatud, kask juba on luulemina keha, mitte alles ei saa selleks. Kuuenda stroofi teises reas ei ole hein mitte 'läikiv' (*чилясь*), vaid see 'särab' (*сверкает*). Stroofi kolmandas reas on juuste kohta kasutatud adjektiivi *русы* 'ruuged', lähtetekstis on selle asemel *жух* 'kollane'.

Seitsmendas stroofis on *жух* 'kollane' tõlgitud kui *желтой* 'kollane', mitte *созревшей* 'küps', nagu kolmandas stroofis. Küll aga on võrreldes kolmanda stroofiga samaks jäänud see, et *лыз* 'sinine' on tõlgitud kui *синеют* 'sinetavad'. Kolmandas reas *глаза ведь синие* 'silmad ju sinised' on adjektiivi *лыз* 'sinine' tõlkena kasutatud lihtsalt sõna *синие* 'sinised', mitte nagu teistes tõlgetes, kus kasutati täpsema tähendusvarjundiga vasteid (Gerd: *синие, как небо* 'sinised, nagu taevast'; Olender: *голубые* 'helesinised'; Pagirev: *темно-синими* 'tumesinised'). Kaheksanda stroofi kahes esimeses reas on toimunud samad muutused mis neljandas stroofis. Kaks viimast rida on lähtetekstiga võrreldes aga täiesti teistmoodi üles ehitatud: see on esitatud negatiivse küsimusena (*не слезы ль те* 'kas pole need pisarad'). Lisaks on Smolnikov lähteteksti partitsiibi

бörдэм ‘valatud’ asemel kasutanud verbi *лила* ‘valasin’. Viimane rida *что я лила* ‘mida ma valasin’ annab lugejale taas rohkem informatsiooni kui lähtetekst. Esiteks viidatakse pronoomeniga *что* ‘mida’ otseselt tagasi stroofi teise rea ‘allikale’ (*родник*), teiseks väljendatakse selles reas eksplitsiitselt ‘mina’ (*я*) ning kolmandaks märgitakse verbi pöördelõpu *-а*-ga (*лила*) ära, et luulemina on kindlasti naissoost, mistõttu on välistatud mõned lähteteksti tõlgendusvõimalused.

2.7 Nelja tõlke ja lähteteksti võrdlus

Luuletus „Сюрес дурын“ võib esmakordsel lugemisel üsna lihtne näida: ülesehitus on selge ja korrapärane, värsiread lühikesed ning sümboolika justkui tavalisele loodusluulele omane. Näilise lihtsuse taga peitub aga hoolikalt läbimõeldud struktuur, mitmesugused tõlgendamisvõimalused ning udmurdi keele võimaluste igakülgne ärakasutamine. Juba lähteteksti lugedes on selge, et selles on elemente, mida pole võimalik teises keeles edasi anda, välja arvatud juhul, kui selles esineb täpselt analoogne variant. Näiteks kõlavad udmurdi keeles väga sarnaselt perekonnaliikmete nimetused (*amaï* ‘isa’, *azaï* ‘(vanem) vend’, *anaï* ‘õde’ ja *anaï* ‘ema’, mis loovad läbi nelja stroofi kõlakordused. Samuti on luuletuses lihtsalt sarnaselt kõlavaid sõnu, nagu *сюрес* ‘tee’ ja *шуръес* ‘jõgi’ või *турын* ‘rohi’ ja *турна* ‘niitma’.

Kõige eelneva tõttu erinesid töös analüüsitud neli tõlget lähtetekstist väga mitmest aspektist, samuti esines märgatavaid erinevusi tõlgete endi vahel, mida on näha juba nende struktuurist. Lähtetekstis on igas värsireas neli silpi, Kuzebai Gerdi tõlkes on read aga märgatavalt pikemad: ühes värsireas on nelja silbi asemel kas viis või kuus silpi. Semjon Olenderi tõlge on lähtetekstile lähemal, kuid ka tema tõlkes on peaaegu igas reas viis silpi. Gleb Pagirevi ja Aleksei Smolnikovi tõlked näevad hoopis teistsugused välja, read on väga ebaühtlase pikkusega ning varieeruvad kahest kuni kuue või seitsme silbini. See, kuidas luuletus lehel paigutub, on aga väga oluline, kuna see pole kunagi juhuslik.

Üldjoontes võiks neljast luuletusest esile tuua Kuzebai Gerdi oma, mis ilmus enne II maailmasõda 1928. aastal ning erineb suuresti kolmest teisest tõlkest, mis avaldati pärast sõda 20. sajandi teises pooles. Selles on toimunud kõige rohkem semantilisi muudatusi ning ka

värsimõõt on lähteteksti omast erinev. Kõik teised tõlkijad on üritanud järgida lähteteksti ehk tõlkida luuletuse jambi, Gerdi on selle asemel aga süllaabilist süsteemi kasutanud. Olenderi tõlge on meetrumi poolest lähtetekstile kõige sarnasem, kuid ta on jambi hoidmiseks enamiku ridadest lisasilbiga lõpetanud. Pagirevi ja Smolnikovi tõlked on küll ekvimeetrilised, kuid jamb moodustub värsiridadest alles siis, kui need kahekaupa kokku lugeda ehk nende ülesehitus on lähtetekstist ikkagi erinev

Semantilised muutused Gerdi tõlkes seisnesid enamasti selles, et ta oli tõlkesse lisanud sõnu, mida lähtetekstis ei olnud ning mis kitsendasid lugeja jaoks oluliselt luuletusest tekkivat pilti. Teistes tõlgetes tekkisid tähenduslikud nihked pigem läbi selle, et udmurdi- ja venekeelse sõna semantiline väli ei pruukinud alati kattuda. Gerdi tõlkega sarnaseid jooni esines siiski ka Olenderi tõlkes, kuhu oli samuti lisatud sõnu, mis lähtetekstist puudusid, ning ka tema tõlkes kitsendasid need lisandused luuletuse võimalikke tõlgendamisviise. Nii Gerd kui Olender on peamiselt keskendunud kõige mõrjsja hüvastijätulaulu või noore neiu laulu tõlgendamisviisile, mille puhul on luulemina kindlasti naine. Olender tõlkes on üheks suuremaks muutuseks ka eksplitsiitne autori-lugeja suhe, mis tuleb välja lugeja poole pöördumises ning mina-vormis tegusõnade kasutusest. Ei lähtetekstis ega üheski teises tõlkes sellist võtet kasutatud ei ole.

Pagirevi tõlkes esines samuti sõnu, mida lähtetekstis pole, kuid need aitasid lahti seletada pigem üksikuid pilte kui tervet luuletust, jättes lugejale rohkem tõlgendamisruumi. Smolnikovi tõlkes on taolisi muutusi kõige vähem, kuid see ei tähenda, et need üldse puudusid. Näiteks kitsendab Smolnikov oluliselt luuletuse tõlgendamisvõimalusi, kui ütleb tõlke viimases reas naissoost minevikulise verbivormi kasutamisega ära, et luulemina peab olema naine. Mõne sõna puhul on ta vene keeles valinud vaste, mis küll erineb teisest kolmest tõlkest, kuid vastab paremini udmurdikeelsele sõnale.

Kuigi lähteteksti värsiread on lühikesed ja lakoonilised, on selliseid kohti, mille kõik neli tõlkijat vene keeles samamoodi edasi andnud oleksid, üpris vähe. Identseid ridu on tegelikult ainult kaks ning sedagi vaid kahe tõlkija võrdluses: Pagirevi ja Smolnikovi tõlgetes ühtivad neljanda stroofi esimene rida (*a нод зороу* 'mäe all') ja seitsmenda stroofi esimene rida (*цветы* 'õied'). Kõikides teistes ridades on midagi teistmoodi, näiteks on neljanda stroofi esimene rida küllaltki sarnane ka kahes ülejäänud tõlkes (Gerd: *нод зороу высокой* 'kõrge mäe all'; Olender: *a нод зороу* 'mäe all'), kuid ometigi pole need päris samasugused. Suuremad erinevused nii lähteteksti

kui eri tõlgete vahel tulenevad ka värsiridade ümberpaigutusest Pagirevi ja Smolnikovi tõlgetes: mõnikord on nad stroofi kaks esimest värsirida ära vahetanud, mistõttu ei ühti lähtetekst ja tõlge rea tasandil üldse.

Isegi pereliikmete nimetusi pole kõik samamoodi tõlkinud. 'isa' on küll kõikides tõlgetes *отец*, aga 'ema' kas *матушка* (Gerd), *мама* (Olender) või *мать* (Pagirev, Smolnikov). Huvitav on aga see, et on paar sõna, mille semantiline pool ei lange mitte üheski tõlkes lähtetekstiga kokku. Näiteks pole esimese stroofi teises reas *баблес кызылу* 'kähär kask' sõna *баблес* mitte ühelgi korral vene keelde kui 'kähär' tõlgitud. Gerd on otsustanud sõna *белая* 'valge' kasuks, Pagirev ja Smolnikov on selle aga üldse tõlkimata jätnud. Olender on selle sõna esimeses stroofis tõlkimata jätnud, viiendas stroofis seob ka tema selle valge värviga (*одема в белый / наряд берега* 'valgetesse rõivastesse / riidetatud kask').

Kõiki nelja tõlget iseloomustab igasuguste korduste vältimine, mis on aga lähteteksti üks olulisemaid tunnuseid. Gerd laseb küll nelja esimese stroofi kahel esimesel real luuletuse teises pooles korduda, kuid ülejäänud ridades on ka tema muudatusi teinud. Näiteks esimese nelja stroofi kaks viimast rida, mis on lähtetekstis täpselt samamoodi üles ehitatud, ei kordu sel viisil mitte üheski tõlkes. Kõige rohkem esineb sama struktuuriga ridu kaks korda, seda võib öelda kõigi nelja tõlke kohta. Samuti ei esine üheski tõlkes lähtetekstile sarnast kõlakordust. Lähtetekstis tekkis assonants pigem stroofideüleselt ning alliteratsiooni oli vähe, tõlgetes esines assonantsi aga pigem värsiridade sees ning alliteratsiooni oli tunduvalt rohkem kui lähtetekstis. Kõikides tõlgetes muudeti ka interpunktsiooni, näiteks ei kattunud punktide, komade, hääumärkide ja mõttekriipsude kasutamise kohad ning lisaks kasutasid Gerd ja Olender oma tõlgetes ka mõttepunkte, mida lähtetekstis kordagi ei esine.

Kui väiksemad erinevused lähteteksti ja tõlgete vahel välja jätta, on näha, et omavahel sarnanevad kõigepealt Gerdi ja Olenderi ning siis Pagirevi ja Smolnikovi lähenemisviisid. Gerd ja Olender on üritanud ridades enam-vähem samasugust silbiarvu hoida, et need tasakaalus oleksid, kuid on selle arvelt teinud suuremaid semantilisi muudatusi. Pagirev ja Smolnikov on luuletuse ülesehitusele täiesti teistmoodi lähenenud, säilitades küll lähteteksti värsimõõdu, kuid viies värsiridade pikkused sellega tasakaalust välja. See-eest pole nad tõlgetes teinud niivõrd palju või niivõrd mõjusaid tähenduslikke muudatusi, eriti Smolnikov. Seega keskenduti kahes varasemas tõlkes rohkem vormile, kahes hilisemas aga sisule. Tundub, et tõlkijate taust seejuures eriti oluline

ei olnud. Muidugi võisid mõned tõlkevalikud olla tingitud lähteteksti mittetäielikust mõistmisest, kuid neid on raske kui mitte võimatu eristada näiteks rütmiskeemi hoidmiseks tehtud muudatustest. Tõlkijate keeleoskusest ehk olulisemgi võis olla hoopis see, mis ajal tõlge valmis.

KOKKUVÕTE

Ašatlši Oki jõudis oma eluajal avaldada vaid ühe luulekogu 37 luuletusega, ometigi osutus see nii mõjukaks, et järgneva saja aasta jooksul on mõnest ta luuletusest ilmunud vene keelde kolm, neli või isegi viis tõlget. Udmurdi kirjandusteadlased on nende tõlgete kvaliteeti aeg-ajalt kas otsesemalt või kaudsemalt kritiseerinud. Ühtegi põhjalikumalt analüüsi selle kohta aga siinse töö autorile teadaolevalt ilmunud ei ole ning selleks, et näha, mis võis olla taoliste kommentaaride taga, oli käesoleva magistritöö eesmärk uurida, kuidas on tõlkijate valikute tõttu muutunud Ašatlši Oki luuletuse „Сюрес дурын“ tähendus ja struktuur selle neljas venekeelses tõlkes. Analüüsimiseks valiti Kuzebai Gerdi, Semjon Olenderi, Gleb Pagirevi ja Aleksei Smolnikovi tõlked 1998. aastal ilmunud tõlkekogumikust (Oki 1998).

Töö esimeses osas anti ülevaade Ašatlši Oki elust ja loomingust ning analüüsitavate tõlgete autoritest, kirjeldati lühidalt udmurdi ja vene keele grammatilisi erinevusi ning tutvustati luuletõlke teooria peamisi lähtepunkte. Töö empiirilises osas analüüsiti tõlgetes esinevaid semantilisi ja struktuurilisi muutusi, lähtudes järgmistest küsimustest: Mille poolest erineb sihttekstide väljendusplaan lähteteksti omast? Mille poolest erineb sihttekstide sisuplaan lähteteksti omast? Sellest tulenevalt oli ka iga tõlke analüüs kaheks alapeatükiks jaotatud.

Analüüsist selgus, et kõigis neljas tõlkes esineb üpris olulisi muutusi nii sisu kui vormi poolest. Lähtetekst on kirjutatud korrapärases jambis, läbimõeldult struktureeritud, väga minimalistlik, parallelismi- ja assonantsirohke ning kätkeb endas mitmesuguseid tõlgendamisvõimalusi. Kõige varem, 1928. aastal ilmunud Kuzebai Gerdi tõlke iseloomulikem joon on peaaegu igasse värsiritta adjektiivide lisamine. Seetõttu on tõlkes küll ühest küljest rohkem informatsiooni, kuid samas kitsendab see lugemis- ja tõlgendamisvõimalusi. Lähtetekstis esinevaid kordusi on ta edasi andnud valikuliselt ning üritanud neid enamasti vältida.

Semjon Olender on järginud lähteteksti meetrumit, kuid värsiread lõppevad enamasti lisasilbiga. Olenderi tõlkes on semantilisi muutusi vähem, kuid ka tema lisab sellesse elemente, mis lähtetekstis puuduvad, kitsendades sellega luuletuse tõlgendamisvõimalusi. Lähteteksti korduseid ja parallelismi on Olender vähe edasi andnud, pigem on neid vältida üritatud ning selle nimel mõnikord ka semantilisi järeleandmisi tehtud.

Gleb Pagirev on muutnud isegi luuletuse pealkirja, milleks sai tema versioonis „Bepe3a“ („Kask“). Tema tõlge on küll ekvimeetriline, kuid jamb moodustub värsiridadest alles siis, kui need kahekaupa kokku lugeda. Ka tema tõlkes esineb mõningaid semantilisi muudatusi, kuid oluliselt vähem kui näiteks Gerdil. Pigem tulevad muutused esile selle kaudu, et tõlkes on kasutatud sõnu, mille semantiline väli ei pruugi lähteteksti omadega kattuda. Nii kõlakorduseid kui parallelismi esineb tema tõlkes võrdlemisi vähe.

Aleksei Smolnikov on värsimõõdu edasiandmisel kasutanud samasugust võtet nagu Pagirev. Tema tõlget iseloomustab semantiline täpsus ning rohkete lisaadjektiivide puudumine, kuid selleks, et kõik ikkagi rütmiskeemi sobituks, on mõnes kohas toimunud suuremaid struktuurilisi muudatusi. Smolnikovi tõlkes esineb teistega võrreldes kõige vähem erinevaid kõlakordusi, ka parallelismi pole ta lähtetekstile sarnasel kujul edasi andnud. Seega võib öelda, et Smolnikovi jaoks oli kõige tähtsam, et tõlge oleks ekvimeetriline, ilma et toimuks suuremaid tähendusnihkeid.

Nende nelja tõlke kohta võib öelda, et üheski neist pole edasi antud kõiki lähteteksti omapärasid. Mõni tõlkija on keskendunud rohkem tähenduslikule poolele, mõni struktuurile, mõni on tähtsamaks pidanud meetrumit, mõni kõlakordusi. Samuti ei paista silma, et need tõlkijad, kes udmurdi keelt emakeelena ei kõnelenud, oleksid lähtetekstist rohkem eemaldunud. Pigem tundub, et aspektid, millele tõlkijad keskendusid, muutusid vastavalt ajale, mil tõlge tehtud oli. Semantiliselt erineb lähtetekstist kõige rohkem Kuzebai Gerdi 1928. aasta tõlge, kõige täpsem on Aleksei Smolnikovi (eeldatavasti) 1989. aasta tõlge. Sellest tulenevalt oleks edaspidi huvitav uurida, kuidas paigutuvad need neli tõlget üldisesse vene tõlkediskursusesse 20. sajandi teisel poolel.

KIRJANDUS

- Boase-Beier, J. (2013).** Poetry translation. *The Routledge handbook of translation studies*. Routledge, 475–487.
- Bogomolova 1974 = Богомолова, З. А. (сост.). (1974).** *Песня о родном крае*. Удмуртия.
- Czerniawski, A. (1994).** Translation of poetry: Theory and Practice. *The Polish Review* 1, 3–19.
- Domokos, P. (2004).** *Miért hallgat az udmurt nõ?* *Малы шын улэ удмурт нылкышно?* *Minoritates Mundi*.
- Edygarova, S. (2022).** Udmurt. M. Bakró-Nagy, J. Laakso, & E. Skribnik (toim.), *The Oxford Guide to the Uralic Languages*. Oxford University Press, 506–522.
- Fjodorova jt 1999 = Федорова, Л. П., Арекеева, С. Т., Зайцева, Т. И., Пантелеева, В. Г. & Шибанов, В. Л. (1999).** Идеал мужской и женской красоты в поэзии Ашальчи Оки. *Удмуртская литература XX века: направления и тенденции развития*. Удмуртский университет, 7–21.
- Fjodorova 2009 = Федорова, Л. П. (2009).** Становление удмуртской женской прозы. *Вестник Удмуртского университета. Серия «История и филология»* 3, 116–127.
- Fjodorova 2014 = Федорова Л. П. (2014).** Текстологический аспект изучения творчества Ашальчи Оки. *Многоязычие в образовательном пространстве* 5, 373–381.
- Fjodorova & Šibanov 2022 = Федорова Л. П. & Шибанов В. Л. (2022).** Мир удмуртской женщины в лирике Ашальчи Оки. *Филологические науки. Вопросы теории и практики* 15, 3107–3112.
- Gavrilov 1957 = Гаврилов, И. Г. (сост.). (1957).** *Стихи удмуртских поэтов*. Удмуртское книжное издательство.
- Gerd 1997 = Герд, К. (1997).** *О ней я песнь пою...* Удмуртия.
- Hattahhova & Harassova 2020 = Фаттахова Н. Г., Харасова Л. Ф. (2020).** Книги с автографами в библиотеке Мусы Джалиля. *Электронные библиотеки* 5, 977–983.
- Holmes, J. (1988).** *Translated!: Papers on Literary Translation and Translation Studies*. Rodopi.
- Jakobson, R. (1959).** On linguistic aspects of translation. R. A. Brower (toim.), *On translation*. Harvard University Press, 232–239.
- Jašina 1984 = Яшина Р. О. (1984).** *Лирической героине поэзии Ашальчи Оки. Вопросы истории и поэтики удмуртской литературы и фольклора*. Научно-исследовательский институт при Совете Министров УАССР.
- Jermakov 1996 = Ермаков, Ф. К. (1996).** *Кузедбай Герд: жизнь и творчество*. Полиграфкомбинат.

- Jermolajev 1998** = Ермолаев, А. А. (1998). *Ашальчи Оки. Акилина Григорьевна Векишина*. Удмуртия.
- Kamitova 2015** = Камитова, А. В. (2015). Тема робости в творческой практике Ашальчи Оки. *Труды Карельского научного центра РАН* 8, 69–75.
- Karakulova & Karakulov 2001** = Каракулова, М. К., & Каракулов, Б. И. (2001). *Сопоставительная грамматика русского и удмуртского языков*. Удмуртский университет.
- Kulikov 1997** = Куликов, К. И. (1997). Дело «СОФИН». Удмуртский институт истории, языка и литературы УрО РАН.
- Kuznetsova 2013** = Кузнецова, Р. А. (2013). Идеал девичьей красоты в удмуртском фольклоре и литературе. *Фундаментальные исследования* 11, 594–597.
- Levontin & Gavrilov 1957** = Левонтин, Э. Е. (ред.) & Гаврилов, И. Г. (сост.). (1957). *Стихи удмуртских поэтов*. Удмуртское книжное издательство.
- Lefevere, A. (1975)**. The translation of poetry: Some observations and a model. *Comparative Literature Studies* 4, 384–392.
- Lotman, M.-K. (2012)**. Equiprosodic translation method in Estonian poetry. *Sign Systems Studies* 3/4, 447–472.
- McIlfatrick-Ksenofontov, M. (2020)**. *Mapping the invisible: the elaboration of a creative approach to translating poetry* (doktoritöö). Tallinna Ülikool.
- Oki 1925** = Оки, А. (1925). *Сюрес дурын*. СССР-ысь калыкъёслы шоретӥ книгапоттонни.
- Oki 1928** = Оки, А. (1928). *О чем поет вотячка*. Московское общество изучения вотяцкой культуры.
- Oki 1968** = Оки, А. (1968). *Мон тодам ваисько....* Удмуртия.
- Oki 1978** = Оки, А. (1978). *Тон юад мынэсьтым. Кылбуръёс, веросьёс, гожтэтъёс*. Удмуртия.
- Oki 1998** = Оки, А. (1998). *Чыртывесь*. Удмуртия.
- Oki, A. (2005)**. *Mu kullerkupud*. Kirjastuskeskus.
- Oki 2011** = Оки, А. (2011). *Та буртчин чуръёсыд*. Удмуртия.
- Pagirev 1984** = Пагирев, Г. (1984). *От берега до берега: переводы с удмуртского*. Удмуртия.
- Pantelejeva 2016** = Пантелеева, В. Г. (2016). *Удмуртская поэзия и перевод. Анализы, интерпретации, комментарии*. Институт компьютерных исследований.
- Serova 2013** = Серова, М. В. (2013). Поэтика «отказа» в творческом поведении Ашальчи Оки. *Филолог* 23, 7–8.

Snigireva & Sozina 2016 = Снигирева, Т. А. & Созина, Е. К. (ред.). (2016). *Пермские литературы в контексте финно-угорской культуры и русской словесности*. Издательство Уральского университета.

SUKK = Kuznetsov, N. & Troitskiy, S. (toim). (2024). *Soome-ugri kirjanduskohvik. Uued tõlked*. EKM Teaduskirjastus.

Sütiste, E. & Lotman, M.-K. (2016). “The Translator Must...”: On the Estonian Translation Poetics of the 20th Century. *Interlitteraria* 1, 17–34.

Škljajev 1984 = Шкляев, А. (1984). В согласии с обновляющимся миром. Г. Пагирев, *От берега до берега: переводы с удмуртского* (lk 5–12). Удмуртия.

Škljajev 1989 = Шкляев, А. (сост.). (1989). *Песни солнечного леса: стихотворения и поэмы удмуртских поэтов*. Современник.

Šošin 2015 = Шошин, В. А. (2015). Пагирев Глеб Валентинович. О. В. Богданова (ред.), *Литераторы Санкт-Петербурга. XX век*. Книжная лавка писателей. Vaadatud 13.05.2026 <https://lavkapisateley.spb.ru/enciklopediya/>

Toulouze, E. (1999). Ööbik ja sõjasarv. *Keel ja Kirjandus* 2, 109–113.

Toulouze, E. (2025). *Alnaši ööbiku laul*. EKM Teaduskirjastus & Tartu Ülikool.

Ušakov 1982 = Ушаков, Г. А. (1982). *Сопоставительная грамматика русского и удмуртского языков*. Удмуртия.

Vassiljev 2012 = Васильев, И. Е. (2012). Лирика Ашальчи Оки в контексте женской поэзии 1910–1920-х гг. *Уральский исторический вестник* 1, 109–117.

Vladõkina 2017 = Владыкина, Т. Г. (2017). Фольклорные истоки творчества Ашальчи Оки. *Восточно-Европейский научный вестник* 4, 75–79.

Vladõkina & Kirillova = Владыкина, Т. Г. & Кириллова, Л. Е. (2017). «Именные деревья» (нимтуло писпу) в микропонимии удмуртов. *Научный диалог* 11, 232–246.

Vladõkina 1998 = Владыкина, Т. Г. (1998). *Удмуртский фольклор. Проблемы жанровой эволюции и систематики*. Удмуртский институт истории, языка и литературы УрО РАН.

Zagrebin, A. E. 2012 = Загребин, А. Е. (ред.). (2012). Смольников Алексей Степанович. *Удмуртская Республика: Культура и искусство*. Удмуртский институт истории, языка и литературы УрО РАН.

SUMMARY

Laura Pihlik

Udmurdi luuletaja Ašaltši Oki luuletuse „Сюрес дурын“ („Tee ääres“) venekeelsete tõlgete võrdlus

A Comparison of Russian Translations of the Poem “Сюрес дурын” by the Udmurt Poet Ashalchi Oki

Master’s Thesis

2026

Ashalchi Oki (1898–1973) was the first Udmurt poetess. Her work draws heavily on Udmurt folklore while addressing modern issues, creating a unique combination which has ensured the continued popularity of her poetry in Udmurtia to this day. As was typical of the period, many of her works were translated into Russian during the twentieth century. Numerous literary scholars have identified several problems with these translations but despite this, a detailed analysis of the poem and its translations has been lacking. Therefore, the aim of this thesis was to determine how the meaning and structure of the poem “Сюрес дурын” by Ashalchi Oki changed in Russian translations. The source text and its four Russian translations by Kuzebay Gerd, Semyon Olender, Gleb Pagirev, and Aleksey Smolnikov were analysed through close reading. Both the source text and the translations were taken from the collection *Чыртывесь* (Oki 1998).

It was found that all four translators made compromises in both form and meaning, the extent of which depended on the translators’ focus. Kuzebay Gerd attempted to preserve some of the parallelism of the source text but altered the metre and added a significant number of adjectives that were absent from the original. Semyon Olender employed an equimetric translation strategy but consequently introduced several semantic changes to the poem. He also used additional adjectives that were not present in the source text. Gleb Pagirev translated the poem into the same metre as the source text (iambic), although this becomes apparent only when two consecutive lines are read together. As a result, Pagirev introduced noticeable structural changes to the target text, but preserved the semantics somewhat more closely than Gerd and Olender. Aleksey Smolnikov used a similar technique to convey the metre, which likewise resulted in substantial structural

differences between the source and target texts. On the other hand, this translation remained semantically much closer to the source text than, for example, Gerd's translation.

Although it is likely that not all translators were fluent in Udmurt, this did not appear to affect the overall quality of their translations. Rather, the extent to which the translations diverged from the source text seemed to depend more on the period in which they were written. For this reason, it would be worthwhile to further investigate how these four translations relate to the broader discourse surrounding translation into Russian during the 20th century.

LISAD

Lisa 1
Arvo Valtoni tõlge luuletusest „Сюрес дурын“
(Oki 2005: 6–7)

Maantee ääres

Maantee veerest
Uhket paju,
Armas isa,
Ära raiu.

Oja kaldalt
Niidult rohtu,
Armas veli,
Ära niida.

Kuldsel põllul
Rukkililli,
Armas sõtse,
Ära nopi.

Künka nõlval
Puhast lätet,
Armas ema,
Ära soga.

Maantee-äärsest
Pajutüvest
Saab kord mulle
Nõtke piht ju.

Laia niidu
Haljast rohust
Kasvavad mu
Kuldsed juuksed.

Rukkililled
Kuldsest viljast
Muutuvad
Mu sinisilmeks.

Künka nõlvast
Voolav läte
On mu kibe
Silmavesi.

Olen lõputöö kirjutanud iseseisvalt. Kõigile töös kasutatud teiste autorite töödele, põhimõtteliste seisukohtadele ning muudest allikaist pärinevatele andmetele on viidatud.

Autor: Laura Pihlik

13.05.2026

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Laura Pihlik,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Udmurdi luuletaja Ašaltši Oki luuletuse „Сюрес дурын“ („Tee ääres“) venekeelsete tõlgete võrdlus“, mille juhendajad on Maria-Kristiina Lotman ja Nikolay Kuznetsov, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Laura Pihlik

13.05.2026